

Hegedűs Ernő¹

BESZÁMOLÓ

„A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KATONA TAGJAI” CÍMŰ KIÁLLÍTÁSRÓL

REPORT

ON THE EXHIBITION “MILITARY MEMBERS OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES”

[HTTPS://DOI.ORG/10.30583/2025-3-4-026](https://doi.org/10.30583/2025-3-4-026)

Absztrakt

„A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiállítás huszonhat, a hazát katonaként szolgált akademikust mutat be a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari Könyvtárában. A kiállítás megszervezésére az MTA 200 éves fennállása kapcsán került sor. A katona tudósok részletes életrajzát „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiadvány – múzeumi katalógus – tartalmazza.

Kulcsszavak: Magyar Tudományos Akadémia, katona akademikusok, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari könyvtár

Abstract

The exhibition entitled “Military Members of the Hungarian Academy of Sciences” presents twenty-six academicians who served their homeland as soldiers, hosted at the Faculty Library of the Faculty of Military Science and Officer Training of the National University of Public Service. The exhibition was organized to mark the bicentennial of the Hungarian Academy of Sciences. The detailed biographies of these soldier-

¹ Dr. Hegedűs Ernő alezredes, PhD, NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Haditechnikai Tanszék, adjunktus.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8457-5044>

scholars are included in the publication "Military Members of the Hungarian Academy of Sciences", which serves as the accompanying museum catalogue.

Keywords: Hungarian Academy of Sciences, soldier-academicians, Faculty Library of the Faculty of Military Science and Officer Training

Bevezetés

Huszonhat, a hazát katonatisztként szolgált akadémikus tudóst mutat be a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari Könyvtárában „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiállítás, amelynek megszervezésére az MTA 200 éves fennállása kapcsán került sor, és amelynek célja, hogy tisztelegjen az Akadémia előtt, egyúttal emléket állítson azon akadémikusoknak, akik életük egy hosszabb szakaszában, vagy egész életútjuk során hivatásos katonaként szolgáltak.

Gróf Széchenyi István huszárszázados alapította az MTA-t – ő az első katonatiszt, akit akadémikusként a kiállítás bemutat. A huszonhatodik pedig M. Szabó Miklós altábornagy, az MTA rendes tagja, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem volt rektora, hadtörténész, légierő-kutató. Az MTA tagjai között az intézmény megalapításától, napjainkig jelen vannak a katonák, mint a hadtudomány képviselői. Az **MTA Hadtudományi Bizottsága 142 éves** múlttal rendelkezik (mivel ez a bizottság jogutódja a korábbi Hadtudományi, illetve Hadtörténeti Bizottságnak). Napjainkban a honvédelemhez kapcsolódó tudományos kutatásokat a **hadtudomány** és a **katonai műszaki tudományok** művelői végzik. 1962-ben megalakult az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának Hadtudományi Szakbizottsága. Az Akadémia 1994. szeptember 5-ei ülésén támogatta az **MTA IX. Gazdasági és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága** meg-, illetve újjáalakulását. 2025-ben a Hadtudományi Bizottság 337 köztestületi tag, köztük 18 MTA doktora munkáját fogja össze. A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai című kiállítás megszervezésére az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) és az NKE Egyetemi Könyvtár közös szervezésében került sor. Helyszínét tekintve a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari Könyvtár adott otthont a kiállításnak, melynek megnyitójára október 15-én került sor.

Dr. Hausner Gábor nyugállományú alezredes, hadtörténész, a kiállítás kurátora a megnyitón kifejtette, hogy: „A kiállítás által átölelt két

évszázad 26 akadémikusa közel 250 művének a hadi műnyelv, az ez-redtörténetek, a mérnöki tudomány és a katonai oktatás a fő témái.”

Prof. dr. Padányi József nyugállományú vezérőrnagy, az MTA doktora, a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) elnöke – aki a kiállítást a megjelent vendégeknek bemutatta – elmondta, hogy az MHTT az MTA 200. évfordulójához kapcsolódva a 2025. évi programjába iktatta a katona akadémikusok emlékének megörökítését. Padányi vezérőrnagy egy, a TV10 Kőbánya regionális televízióban adott interjúban ismertette a kiállítást.²

A kiállítás megnyitóján beszédet mondott dr. Deli Gergely, az NKE rektora, dr. Czermann János, a HM stratégiáért és humánpolitikáért felelős helyettes államtitkára, dr. Monok István, az MTA KIK főigazgatója, illetve Mészáros Zoltán, az NKE Egyetemi Könyvtár főigazgatója. Részt vett a megnyitón Dr. Lippai Péter dandártábornok, az NKE HHK dékánja, illetve prof. dr. Kovács László vezérőrnagy, az NKE tudományos rektorhelyettese is.

1. A kiállításon bemutatott katonaakadémikusok rövid életrajza

Széchenyi István százados, az MTA alapítója (1791–1860), főszállásmesteri törzs-, majd huszártiszt, valóságos belső titkos tanácsos, császári és királyi kamarás, szakíró, a Batthyány-kormány közmunka- és közlekedésminisztere volt. Széchenyi Istvánt a tiszti tanfolyam elvégzése után kinevezték főhadnagynak, és 1809-ben a *főszállásmesteri törzshöz* került szolgálatra.³

² TV10 Katona akadémikusok – „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiállítás <https://www.youtube.com/watch?v=V-iEA8Hy1A8>

³ A haderőben a szállásmester fogta össze mindazokat a szervezési intézkedéseket, amelyekkel a csapatok szállás-, illetve táborhelyét meghatározták, a menetoszlopokat a helyi adottságok figyelembevételével felállították és kijelölték azok menetének irányát. A szállítási feladatai között ott volt a fogatoltjármű-szállítások szervezése is, emellett felelős volt a lóbeszerzésért és intézte az állategészségügy feladatait. A szállásmester rendelkezésére álltak a megfelelő szakemberek: állatorvosok, hadbiztosok. Felügyelte az egész ellátást, kezelte a raktárakat és a laktanyákat, valamint elosztotta az ellátmányt és az élelmiszert. A szállásmester gondoskodott a csapatok ételmezéséről és lőszerellátásáról is. A vezérkar szervezetében működtek a főszállásmesterek osztályai. A Főszállásmesteri Kar vezérkari tisztekből állt. A szállásmesteri hivatal alárendeltjei a takarmánymesterek, szekereszmesterek és minden más mesteremberek voltak. Ausztriában a főhadiszállásmesteri hivatal a 17. század végén a török háború alatt létesült. Savoyai Jenő, mint hadvezér 1697-ben a követ-

Amikor 1809. április 16-án a főszállásmesteri törzsnél jelentkezett első parancsnokánál, báró Franz Ertel *hadmérnök* alezredesnél, a győri sánctábor műszaki építéséhez osztották be. Széchenyi itt töltött szolgálati ideje tereprajzok és adatfelvételek készítésével telt (és ezt a maga továbbképzésére is felhasználta). 1810. január 1-ével a 7. huszárezredhez, azután 1811-ben az 1. ulánusezredhez került. Ezután további huszárezredeknel teljesített szolgálatot. *A szállásmesteri törzs tagjaként Széchenyi István százados lett felelős a lovasezredek lóbeszerzése miatt*, ami egy évtizedek óta megoldatlan, igen nehéz feladat volt, ugyanis a Habsburg Birodalom haderejének lóellátása – illetve hazai lótenyésztésünk – Mária Terézia korától az 1848-as haderő-átszervezésig jelentős válságban volt.

Mária Terézia (1740–1780) „kormányzata tisztában volt azzal, hogy a magyar parasztok által nevelt, illetve tenyésztett lovak sem testmágasságban, sem pedig erőben nem feleltek meg a harci követelményeknek. Az uralkodónő több rendeletben is előírta, hogy a pótlólovak közül kizárólag 16 markosakat vegyenek át.⁴ Ilyen lovakat azonban csak ritkán tudtak beszerezni. A lóállomány jobbítását célzó rendeleteknek, a fedeztetésről, az istállózásról, a megfelelő ménnek beszerzéséről szóló részletes útmutatásoknak azonban a szilajon tartott vármegyeyei és földesúri ménesekben aligha lehetett érvényt szerezni. ... II. József jeles külföldi szakemberek bevonásával ... arra a következtetésre jutott, hogy inkább egy kiváló ménből és kancából álló királyi ménest alapítsanak, azaz a hadsereg igényeit is kielégítő remondák-ról⁵ saját tenyésztés és nevelés útján gondoskodjanak. ... Mezőhegyes pusztán a király 1785-ben megalapította a ménes- és pótlóállító intézményt ... 1837-ben három angol telivér ménnel frissítették az állományt, később pedig spanyol csődörökkel a kopcsányi császári ménesből. *Ám a lóállomány remélt javítása helyett számos korcs egyed született* ... Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc idején visz-

kező listát adta ki róla: vezérszállásmester, vezérszállásmester helyettese, törzsszállásmester, vezérkocsimester, a tábori csendőrök kapitánya, vezérhadbíró, vezérhadbiztos, hadmérnökök, orvosok, gyógyszerészek és törzsborbélyok, postahivatalnokok. A főhadiszállásmesteri hivatal részére újabb és újabb szabályzatokat adtak ki. A testület tagjainak későbbi főhivatása a térképezés lett.

Hadtörténelmi Közlemények, 4. évf. 1-2. sz. (Budapest, 1957)

⁴ A marok egy korabeli mértékegység (1 marok=10,16 cm). A ló magasságát a patától a ló marjáig mérjük. Egy 16 marok magas ló mara a patájától számítva 16 marokkal magasabban van, vagyis a ló marmagassága 162,56 cm.

⁵ Remonda: a katonaság részére megvásárolt, de a betanításig még az eladó gazdánál hagyott fiatal ló.

szaesés következett. *Az állomány tenyész-színvonala a gyenge szakembergárda hanyag munkája miatt jelentősen romlott.*⁶ *Az állandó hadsereg időszakának első évszázadában, 1741–1848 között a lovaság lóállománya komoly minőségi problémákkal küzdött, mely problémán jelentős mértékben segített az, hogy Szécsényi István jelentős számú angol lovat importált hazai tenyészcélra, és hazánkban meghonosította az angol lótenyésztés elveit, módszereit.* 1815 szeptemberétől „Londonban ... kiszélesítette a lótenyésztésre vonatkozó ismereteit, 18 (nem telivér) lovat vásárolt 2305 font sterlingért, meghívta birtokára Edmund Jones ménes mestert. ... 1816. április 17-én lóversenyt rendez. ... októberben Londonba utazik 21 telivér lóért ... 1817 október 4-én felségfolyamodványt juttat el I. Ferenc császárhoz, témája: a lótenyésztés fellendítése, javasolja állami méntelepek felállítását is, ez idő tájt jött létre a nádor oltalma alatt álló pesti Nemzeti Lóiskola ... szerepét a mezőhegyesi lovaglóliskola vette át.”⁷ A magyar lótenyésztésben is jelentős szerepet játszó Richard E. Tattersall töltötte be a lószakértő szerepét Széchenyi angliai lóvásárlásaikor.⁸

Széchenyi volt a modern katonai és polgári lótenyésztés és az ehhez szükséges lóversenyzés meghonosítója Magyarországon. *Széchenyi István huszárszázados első tudományos publikációja 1818-ban jelent meg „A lovak neveléséről és nemesítéséről, különös tekintettel Magyarországra” címen egy osztrák folyóiratban.*⁹ „1820-21-ben komoly ... tapasztalatai alapján értekezést írt a lovakról. Ez időben Diószegen volt, mint huszárkapitány állomáson ... „Vom Reitpferde” című német nyelven írt értekezést.”¹⁰ „A lóverseny és a lovasegyletek meghonosítására 1821. január 14-én személyesen szóban, majd 1822. január 31-én írásban nyújtotta be javaslatát az

⁶ Soós István: Az állami lótenyésztés 1–2. rész História 2005. évi 1–2. szám 52–53. o.

⁷ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak – Korok – Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 15–16. o.

⁸ A budapesti Tattersall lovastelep később a lovasélet központja lett: a heti és országos lóvásárok mellett itt futott össze minden tenyésztéssel és értékesítéssel kapcsolatos szál. Richard Tattersall 1766-ban állította fel Newmarketben lóközvetítő-irodáját, amely hamarosan a legelőkelőbb társaság által látogatott luxuslimánó lett. A cég olyannyira sikeres volt, hogy a XIX. század közepén sorra hozta létre leányvállalatait a világ különböző fővárosaiban: Párizsban, Berlinben, Bécsben, Szentpétervárott. Tattersall unokája, Richard E. Tattersall pedig Széchenyi István szakértője volt angliai lóvásárlásaikor. A mai Nemzeti Lovarda eredeti neve: Tattersall.

⁹ Széchenyi István: A lovak neveléséről és nemesítéséről, különös tekintettel Magyarországra. Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat, Bécs, 1818.

¹⁰ Dr. Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a magyarországi lóversenyek megalapítása Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 11. évfolyam 1904. 2. o.

Uralkodónak.”¹¹ Egy lótenyésztő egyesület létrehozására irányuló törekvésében nyilatkozatban támogatták tisztársai.¹² 1821 nyarán „21 napos erdélyi körutat tett, célja Simonyi óbester megbízásából az erdélyi méneselek megtekintése lóvásárlás céljából.”¹³ Ez év júliusában „imprimálták az általa kidolgozott lóverseny-szabályzatot *Projektuma a Magyarországon felállított lovas-pályázás törvényeinek* címmel.”¹⁴ 1822-ben 75 taggal megalapítja a Magyarországi Lovak Nemesítését Tárgyaló Társaságot, majd működtetéséhez megírta a „Lovak nemesítését, különösen versenyfutás által előmozdító Egyesület Statútumait”.¹⁵ Ezután tanulmányútra ismét Angliába utazott, ahol fő célja a külföldi lótenyésztés tanulmányozása, verseny- és tenyészlóvak vásárlása volt; 6 mént, 14 vadász- és kocsilovat, valamint 2 csikót vásárolt. Az uralkodóhoz – hazai lóverseny-szervezés engedélyezése, tenyésztés elősegítése tárgyában – „1822. január 31-én benyújtja a maga és társai nevében az általa nagy gonddal készített folyamodványt, melynek 7 darab melléklete magában foglalja tervét. Meg van elégedve ezen tettével, mert mint földbirtokos és mint lovastiszt kötelességét teljesítette.”¹⁶ 1823. február 6-án „kihallgatáson járt a császárnál, a lóversenyek engedélyezését és őr-nagyi előléptetését kéri.”¹⁷ *A szállásmesteri törzs tagjaként a lótenyésztés témakörében kifejtett tevékenységei, publikációi kiemelkedő fontosságúak voltak katonai szempontból*, mivel a haderő lovassága, tűzérsege és szekereszete igen nagyszámú lovat használt fel. „Az 1825. év őszen megnyílt országgyűlés során ... a híres „reform-országgyűlés” időszaka alatt

¹¹ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 20. o.

¹² Gróf Hardegg Henrik tábornok, gr. Eszterházy Vincze, gr. Batthyány Vincze, gróf Alberti Barthol ezredesek, gr. Batthány B. János, gr. Eszterházy Mihály kapitányok, továbbá br. Tettenborn Károly tábornok, és br. Simonyi József ezredes és mások is. Dr. Vizsota Gyula: Gróf Széchenyi István és a magyarországi lóversenyek megalapítása Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 11. évfolyam 1904. 6. o.

¹³ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 20. o.

¹⁴ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 20. o.

¹⁵ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 21. o.

¹⁶ Dr. Vizsota Gyula: Gróf Széchenyi István és a magyarországi lóversenyek megalapítása Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 11. évfolyam 1904. 6. o.

¹⁷ Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023 22. o.

Széchenyi az MTA és a Kaszinó megalapítása mellett ismét napirendre tűzte a lóversenyzés ügyét. 1826. április 9-én Pozsonyban szervezi meg az első országgyűlési lóversenyt.”¹⁸

1. számú ábra. Széchenyi István százados az 1825. évi országgyűlésen huszártiszti egyenruhában ajánlja fel birtokainak egyévi jövedelmét egy Tudós Társaság alapítására, ezzel megalapítva az MTA-t¹⁹

Széchenyi István 1826-ig összesen tizenhét éven át szolgált aktív katonatisztként. A „Pesti versenyző társaság”, a később a hazai lótenyésztés fellegvárává váló Magyar Lovaregylet első, alapító elnöke is ő volt 1827-ben.²⁰ Nevéhez fűződik a Pesten 1827-ben megrendezett első lóverseny. 1828-ban jelent meg publikációja a „Lovakról” címen.²¹ Ezt követte a „Pesti lóversenykönyv 1828 és 1829-re” című műve. 1830-ban Széchenyi István „létrehozta az Állattenyésztő Társaságot. ... Alapító levelének aláírói között ... a Mezőhegyesi és a Bábolnai Ménesbirtokokat alapító Csekonics József fia, Csekonics János is szerepelt.”²²

¹⁸ Papócsi László: Széchenyi és a magyar lótenyésztés Állattenyésztés és Takarmányozás, 1991. 40. évfolyam, 6. szám, 483. o.

¹⁹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_Tudom%C3%A1nyos_Akad%C3%A9mia#/media/F%C3%A1jl:Szechenyi_felajánlása_litografia.jpg

²⁰ A Magyar Lovaregylet 1827-ben alakult „Pesti versenyző társaság” néven. 1869-ben a „Pesti lovaregylet”, 1882-ben a „Magyar Lovaregylet” címet vette fel. Szervelete: elnök, igazgatóság, választmány, kilences bizottság (amely az Országos Lótenyésztési Alap jövedelmeit kezelte). Taglétszáma 1918-ban 145 fő.

²¹ Széchenyi István: Lovakról, Pest, 1828; 51. old.

²² Papócsi László: Széchenyi és a magyar lótenyésztés Állattenyésztés és Takarmányozás, 1991. 40. évfolyam, 6. szám, 481. o.

Maga a társaság „a lóversenyzéssel szoros kapcsolatban jött létre: a pesti lófuttatások, azaz a lóversenyek költségeinek előteremtését jelölve meg elsődleges célként.”²³ Az Állattenyésztő Társaság 1830-tól Széchenyi István elnökletével működött, és az évenként megrendezett lóárverésekkel serkentette a hazai minőségi lótenyésztést. 1836-ban Széchenyi lett a Gazdasági Egylet Lóverseny Alosztályának elnöke. 1842-ben megalakult a Pesti Lovar-Egylet, a lótenyésztés és a futtatás virágzásnak indult Magyarországon. Széchenyi ezekben az években 20 mént és 42 kancát vásárolt Angliából. „Széchenyi István vetése a lótenyésztés terén gazdag termést hozott: a XIX. század végére hazánk az angol telivér tenyésztésében nagyhatalommá vált. Az 54 versenyben veretlen *Kincsem* sikereinek az egész világ mindmáig elismeréssel adózik. A könnyű, gyors magyar kocsiló, a magyar jukker a világ leggyorsabb fogatlova lett, *a nemes magyar huszárló az egész világon elismertté, keresetté vált.* Mindkettő a telivér nemesítő hatása nyomán alakult ki. *Széchenyi István kezdeményezése, töretlen munkássága, feledhetetlen alkotása a világ élvonalába segítette hazánk lótenyésztését.*”²⁴ Széchenyi a szállásmesteri törzsben végzett munkája mellett huszárszázadosként, harcoló katonaként, vakmerő és eredményes katonatiszt volt e tizenhét év alatt: harcolt a Napóleon elleni háborúban, részt vett az 1809. évi győri csatában, az 1813., 1814. és az 1815. évi hadjáratban, többször meg is sebesült a csatákban. A lipcsei csatában nyújtott kiemelkedően kockázatvállaló szolgálataért elnyerte az orosz Szent Vlagyimir-rend IV. osztályának lovagkeresztjét, a Pour le Mérite porosz katonai érdemkeresztet, valamint az olasz Szent Móric- és Lázár-rend fehér keresztjét. 1815. május 2-án a tolentinói lovassági ütközetben egy vakmerően vezetett lovasrohammal lényegében szétverte Joachim Murat lovas testőrezredét. Ez alkalmából kapta meg a Szent Ferdinánd-rend kiskeresztjét. A francia ágyúk anyagából készített osztrák Hadseregkeresztet is elnyerte. Ezután a Hessen-Homburg huszárezredhez helyeztette át magát, és itt szolgált 1826-ig. A hadseregtől történt kilépése után utazásokat tett Nyugat-Európában és Angliában. Az ott látott ipari, gépészeti, közlekedési, mezőgazdasági és lótenyésztési módszerek alapján törekedett a hazai gazdaságot és politikát megreformálni. Széchenyi István százados kezdeményezte a későbbi MTA elődszervezete megalapításának gondolatát. Széchenyi százados a

²³ Papócsi László: Széchenyi és a magyar lótenyésztés Állattenyésztés és Takarmányozás, 1991. 40. évfolyam, 6. szám, 481. o.

²⁴ Papócsi László: Széchenyi és a magyar lótenyésztés Állattenyésztés és Takarmányozás, 1991. 40. évfolyam, 6. szám, 483. o.

felső táblán elmondott országgyűlési beszédében 1825. október 12-én hatvanezer forintot ajánlott fel egy magyar tudományos társaság megalapítására. Amikor felajánlotta birtokainak egy éves jövedelmét erre a célra, ezt huszártiszti egyenruhában, magyar nyelven jelentette be.²⁵ Ezáltal **1825-ben megalapította a Magyar Tudós Társaságot**, amelynek *1830-tól igazgatósági, 1838-tól tiszteleti tagja lett*. Reformpolitikusként „a legnagyobb magyarként” is nevezték Széchenyi Istvánt. Az ország gazdasági modernizációja érdekében írott „Hitel” és „Világ” című könyve 1830-ban, a „Stádium” 1833-ban jelent meg. 1838-ban adták ki „Néhány szó a lóverseny körül” című írását.²⁶ 1848. március 23-án Batthyány Lajos miniszterelnök felkérésére elvállalta a közlekedésügy és közmunka miniszteri tárcáját. Reformpolitikusként nevéhez kötődik a Lánchíd megalkotása, a budai alagút építése, a hajózás és hajógyártás megindítása az Óbudai Hajógyárban, a balatoni gőzhajózás megteremtése, a Vaskapu szabályozása, a Tisza-vidék árvízmentesítése, valamint – a lótenyésztés modernizálása mellett – számos mezőgazdasági reform²⁷, a gázvilágítás és az országos vasútfejlesztés is. Felkarolta a Duna Gőzhajózási Társaság ügyét, cikksorozatban ismertette a vállalatot és annak kereskedelmi fontosságát. Pest-Buda központú vasútstratégiát dolgozott ki, melyet barátja és munkatársa, Hollán Ernő hadmérnök altábornagy valósított meg később.

Hollán Ernő hadmérnök altábornagy (1824–1900) *honvédelmi államtitkár, főrendiházi tag, az MTA tagja, majd az MTA Hadtudományi Bizottságának első elnöke, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet alapítója és első elnöke volt.*²⁸ Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc idején katonaként, államférfiként, a vasúthálózat fejlesztőjeként, illetve a hadtudomány meghatározó alakjaként egyaránt kiemelkedő személyiség volt. Ahogyan azt Padányi József és Balla Tibor írják:

²⁵ Jelentős gesztusértéke volt annak, hogy Széchenyi magyar nyelven mondta el a beszédet. Egyfelől Széchenyi a felsőháznál, ahol eddig latinul folyt a beszédmondás, magyarul szólalt fel. Másfelől németül is beszélhetett volna, ám Széchenyi – aki nem első nyelvként beszélt a magyart (sőt, sokáig szégyellte is a saját véleménye szerinti rossz magyar kiejtését) – mégis a magyart választotta. Gróf Széchenyi István beszédei - A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából összegyűjtötte és jegyzetekkel kísérte Zichy Antal. Budapest, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Társulat, 1887. 24. o.

²⁶ Széchenyi István: Néhány szó a lóverseny körül, Pest, 1838; 64–65. old.

²⁷ Korszerű bortelemelés, selyemhernyó-tenyésztés, cukorgyártás. Az első gőzhengermalom létrehozásával a modern lisztgyártás megalapozója. Az állattenyésztés fejlesztésére alapította 1830-ban az Állattenyésztő Társaságot.

²⁸ Dr. Nemes József: Hollán Ernő - Vas vármegye műszaki nagyjai. Szülőföld Könyvkiadó Kft., 2017.

„Hollán Ernő szakmai munkájának minden területén maradandót alkotott. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején katonaként, a közéletben államférfiként, az iparban a vasúti hálózat elkötelezett fejlesztőjeként, *a tudományos életben a hadtudomány meghatározó alakjaként.*”²⁹ 1839-ben a bécsi hadmérnöki akadémiára került. 1844-ben hadnagy, 1846-ban főhadnagy lett a hadmérnöki karban. Részt vett a komáromi vár erősítési munkálataiban 1846-ig. 1848. június 1-jén századossá léptették elő a kassai 9-ik honvéd zászlóaljhoz, majd „Vörössipkásaival” a délvidéki hadszíntérre vezényelték. Őrnaggyá és hadmérnök-főnökké nevezték ki Pétervárad várába, amely – Hollán erősítési munkálatainak köszönhetően – egészen a szabadságharc bukásáig tartott. Klapka komáromi kapitulációja után az ottani várórség által kiharcolt kedvezményeket kiterjesztették Pétervárad védőire is.

Hollán Ernő a forradalom leverése után folytatta egyetemi tanulmányait, és vízelvezető alagcsövezés tervezésével foglalkozott. Első tudományos műve analitikus mértannal foglalkozott, melynek alapján az MTA tagjának választotta. (A mértan alapvonalai tudományosan rendszerezítve, a magyar felsőbb tanodák használatára alkalmazva.)³⁰ *Hollán Ernő honvéd ezredest, hadmérnököt 1858. december 15-én választották meg az MTA levelező tagjának.* Székfoglalóját 1859-ben „Az újabb szerkezetű vasúti hidakról, különösen a rács-rendszerről” címmel tartotta meg.³¹ *A rendes tagi státuszt 1861. december 20.-án nyerte el.* Hollán Ernő volt „A hadmérnök, akinek a vasúti közlekedési hálózatot köszönhetjük.”³² A Déli Vasút főinspektoraként (főfelügyelőjeként) dolgozott, így mérnökként úttörő szerepet játszott a dunántúli vasúthálózat megteremtésében 1852–1861 között. Ekkoriban keletkezett a magyar gazdasági egyesület részére kidolgozott emlékirata a magyarországi vasúti hálózatról. Fő műve a „Magyarország vasúthálózatának rendszere” (Bécs, 1856), melyben a magyar vasúti politika fő elveit fejtette ki. Pesten, 1864-ben jelent meg a „Magyarország forgalmi szükségletei s a vasutügynek újabb kifejlődése” című könyve, majd 1865-ben „Az olcsó vasutakról” is.

²⁹ Padányi József - Balla Tibor: Műszaki kiválóságok: Hollán Ernő Műszaki Katonai Közlöny 2021. évi 31. évf. 3. sz. 33–47. o.

³⁰ Hollán Ernő: Mértan alapvonalai tudományosan rendszerezítve a magyar felsőbb tanodák használatára alkalmazva. I–III. füz. Bécs, 1854.

³¹ Az újabb szerkezetű vasúti hidakról, különösen a rács-rendszerről. Akadémiai Értesítő. A Matematikai és Természettud. Oszt. Közlönye, 1859. 323–353. p.

³² A hadmérnök, akinek a vasúti közlekedési hálózatot köszönhetjük
[https://www.origo.hu/tudomany/2024/01/hollan-erno-hadmernok-200-eve-szu-](https://www.origo.hu/tudomany/2024/01/hollan-erno-hadmernok-200-eve-szuletett)
[letett](https://www.origo.hu/tudomany/2024/01/hollan-erno-hadmernok-200-eve-szu-letett) (2024. január 13.)

Az Országgyűlésnek 1865 óta tagja volt a felsőöri kerület képviselőjeként. 1866-ban megalapította a magyar mérnökök és építészek egyesületét. Tagja volt a kiegyezést előkészítő bizottságnak is, ahol főként a hadügyi tárgyalásokon vett részt. 1867-ben a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumban államtitkárrá nevezték ki. 4000 kilométernyi vasút építésére került sor öt év alatt, 1875-ig. Hollán a vasútalapú városi közlekedést is fejlesztette: a gr. Károlyi Sándor által alapított lóvasúti társaság tagjaként nevéhez fűződik az újpesti lóvasút megteremtése is 1866-ban. A honvédelmi minisztérium honvédelmi államtitkára lett 1870-ben. Ebben a feladatkörben elévülhetetlen érdemei voltak a Ludovika Akadémia létrehozása előtt tornyosuló adminisztratív akadályok lebontásában, majd a magyar nyelvű tisztképzés megszervezésében. Kezdeményezte a honvédtisztek képzését lehetővé tevő 1871. évi törvény megalkotását, a Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia átszervezését (1872. november 21-én nyílt meg) és a honvéd lovasság nyolc századdal történő bővítését. 1875-ben felszólalt az acél-bronz technológiát alkalmazó Uchatius-féle tábori tűzérési anyag beszerzése mellett. 1875-ben soron kívül nevezték ki tábornokká. A székesfehérvári honvédkerület parancsnoka volt 1876–1886 között. 1881-ben altábornagy lett, 1886-ban pedig nyugalomba vonult, és tagja lett a főrendiháznak.

Az MTA Hadtörténeti Bizottságának és a millenniumi kiállítás katonai csoportjának elnökeként aktívan vett részt a közéletben. **Hollán Ernő mérnök altábornagyot az 1883. június 18-án megalakult Hadtudományi Bizottság elnökévé választották, a bizottság első elnöke volt 1898-ig.** A Hollán által vezetett IV. Matematikai Osztály Hadtudományi Alosztály 1845–1858 között működött. Hollán szakíróként elsősorban közlekedéspolitikai (vasútépítési) dolgozatokat és számos hadtudományi, hadtörténeti munkát jegyzett, melyek közül kiemelendő az „Értekezés a magyar védelmi rendszer megállapításáról”, illetve a „Richard Gellich katonai levelei”, továbbá „A magyar kir. honvédség, a modern hadseregszervezés szempontjából tekintve” címűek és a „Károly főherczeg mint katonai író”.³³

³³ Hollán Ernő fontosabb publikációi: Vasutak Magyarországon. Magyar Sajtó, 1855.; Magyarország vasúthálózatának rendszere. Wien, 1856.; Földcsövezés, drainage Magyarországon. Kelet Népe, 1856.; A keleti vaspálya köréből. Pesti Napló, 1857–1858.; Az újabb szerkezetű vasúti hidakról, különösen a rács-rendszerről. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értesítő, 1859.; A Dráva-hajózásról. – A magyar északi vasútról. Pesti Hírlap, 1861.; Az erdélyi vasút ügyében. – Országos vasutak. Pesti Hírlap, 1862.; Horvát-szlavón közlekedési ügyek. Magyar Sajtó, 1862.; A vasutak keletkezése s általános elterjedése felett. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értesítő, 1862.; Emlékirat a pest-miskolczi egyenes vasút ügyében. – Emlékirat az esztergomnána-oderbergi vasút ügyében. Pesti Hírlap, 1863.; Magyarország forgalmi szükségletei s a vasútügyek újabb kifejlődése.

Fontos megjegyezni, hogy a 19-20. század háborúiban maga a vasút volt a hadviselés egyik stratégiai fontosságú eleme – így Hollán vasútfejlesztési tevékenysége szervesen kapcsolódik a honvédelemhez. Hollán haláláig a Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. elnöke volt. Mivel gyermekei nem születtek, végrendeletében 2000 koronát hagyott az MTA-ra. Budapesten utcát neveztek el róla, majd születésének 200. évfordulóján elkészült emléktáblája és szobra szülővárosában, Szombathelyen.³⁴

Kőszeghi-Mártony Károly hadmérnök táborszernagy (1783–1848) építőmérnök, morvaországi erődítési kerületi igazgató, erdőtechnikai író, a földnyomáselmélet kutatója, a kísérleti talajmechanika megalapítója, a sűrített levegőt használó légzőkészülék és a gulyáságyú kifejlesztője volt. A bécsi hadmérnöki akadémia elvégzése után 1803. augusztus 15-én avatták fel és szeptember 1-én, mint mérnökhadapród kerül a mérnökkarhoz.³⁵ 1804. szeptember 1-én elnyerte a főhadnagyi rendfokozatot. Az osztrák császári hadsereg tisztjeként közreműködött különféle hadmérnöki munkákban. Előbb a Földvár (ma Dunaföldvár) és Ercsi környéki sáncművek építésében vett részt, majd a bécsi Schotten Bastion tervezésébe és építési munkálatainak irányításába fogott.³⁶ „1815. március 13-án János főherceg mérnökkari főnöke lesz. Ugyanezen év július 1-én elsőosztályú kapitánnyá nevezik ki, de novemberben (16-án) már újra Bécsben találjuk, ahol a *mérnökkari főigazgatósághoz* osztották be. ... Nekilátott kedvenc problémáinak megoldásához, kísérletezett és a továbbképzést elősegítő tanulmányokba fogott. Különösen a gőzerő és a villamosság kötötte le figyelmét és e téren sok kísérletet hajtott végre.”³⁷ 1831-től ezredesi rangban felügyelte a franzensfestei erőd építését (ma Fortezza, Olaszország). 1845-ben táborszernaggyá léptették elő. Hadmérnöki tevékenysége mellett jelentős volt elméleti és gyakorlati építő-

Pest, 1864.; Az olcsó vasutakról. Pest, 1865.; Értekezés a magyar védelmi rendszer megállapításáról. Pesti Hírlap, 1867. 7.; Richard Gelich katonai levelei. Budapesti Szemle, 1867.; A hazai vasút-hálózat kiegészítéséről, különösen az alsóbb rendű vasutakról. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1870.; A magyar kir. honvédség, a modern hadseregszervezés szempontjából tekintve. A Ludovika Akadémia Közlönye, 1876.; Emlékbeszéd Tóth Ágoston I. tagról. MTA Emlékbeszédok. Bp. 1889.; Károly főherceg mint katonai író. Hadtörténelmi Közlemények, 1890.; A vasutak keletkezése. Akadémiai Értesítő.

³⁴ Egy hős hadmérnök emlékezete: Hollán Ernőt méltatták <https://hely.hu/hirek/egy-hos-hadmernok-emlekezete-hollan-ernot-meltattak/>

³⁵ Irmédi-Molnár László: Kőszeghi Mártony Károly Soproni Szemle, 1960. XIV. évfolyam 4. szám 24. o.

³⁶ Kőszeghi-Mártony munkásságának idején csak Földvár néven jegyzett település volt. Ez a mai Dunaföldvár.

³⁷ Uo.

mérnöki, talajmechanikai munkássága. Magyarországon elsőként foglalkozott földnyomáselméletekkel, a talaj tömegéből és helyzetéből eredő, az épített szerkezetekre gyakorolt nyomás vizsgálatával. Kutatásai eredményeként meghatározta a földnyomás nagysága és eloszlása, valamint a talaj különböző fizikai tulajdonságai, például a testsűrűség, a kohézió és a csúszási súrlódás közötti összefüggéseket.³⁸ Elméletei alátámasztásul nagy léptékű modellkísérleteket is végzett, amelyek helyességét az 1920-as években igazolták. Emellett írásaiban áttekintette a földnyomáselméletek történetét, ismertetve többek között Charles Augustin de Coulomb idevágó eredményeit. Több haditechnikai fejlesztés fűződik a nevéhez. 1828-ban bízta meg egy olyan életvédő készülék megtervezésével, amely használatját meg tudja védeni az aknafolyosót elárasztó löporgázoktól. 1829-ben elkészítette sűrített levegővel működő légzőkészülékét.³⁹ Találmányát, illetve annak működési elvét a várostromok során robbantásokat végző aknászok, a későbbiekben pedig bányamentők, tűzoltók és könnyűbúvárok is eredményesen alkalmazták.⁴⁰ Ugyancsak ő találta fel a mozgó tábori főzőkészüléket, közismertebb nevén a gulyáságyút is. Ágyúfúró műhely tervezésében és építésében is részt vett.⁴¹

³⁸ Jáky József: K. M. K. Az első magyar földnyomáskutató emlékezete Vízügyi Közlöny, 1933.

³⁹ A szerkezet több részből állt. 6 literes acélpalackjában 2 millió pascalos (azaz 20 bar-os) nyomáson 120 liternyi levegőt tároltak. A palackot egy, az alján levő szelepen keresztül lehetett feltölteni. Ebből két hajlékony cső vezetett az úgynevezett angol csapig. A csövek egyikén a sűrített levegő áramlott, a másikat kiegyensúlyozás céljából önnel töltötték fel. A palackból áramló levegő mennyiségét egy kis csavarral lehetett szabályozni, a beáramló oxigén pedig a csap másik végéből a sisakba vezető csőben elhelyezett kis sípon áthaladva éles hangot adott ki. Ha az áthaladó levegő mennyisége elégséges volt, a síp tiszta és éles hangot hallatott, míg, ha a sípolás gyenge és szaggatott volt, akkor a viselőjének el kellett hagynia a füsttel teli helyiséget, mert a palack kiürülőben van. Elengedhetetlen része volt a találmánynak a kecskebőr sisak, melynek első része zacskó formájúra lett kialakítva. A maszk arctól legtávolabbi részére áramlott a levegő, mert így a kilélegzettnek volt ideje keveredni a beáramló levegővel. Így kevesebb oxigént fogyasztott a viselő, amivel megnövelte a mérges gázokkal telt levegőjű környezetben tölthető időt. A felesleges levegő a nyaknál található rögzítőszalagnál tudott távozni, de mivel a készülékben egy atmoszféránál nagyobb nyomás tartózkodott, a mérges gázok nem tudtak behatolni a sisakba. A kecskebőrre egy szemüveget is szereltek, tájékozódás céljából. A készülék használója 25–30 percen keresztül tartózkodhatott akár mérges gázokkal telített levegőjű helyen is. Hadnagy Imre József: A légzőkészülék, azaz Kőszeghi Mártony Károly „életmentő készüléke” <https://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/626-a-legzokeszulek-azaz-koszeghi-martony-karoly-eletmento-keszulete-a-xix-szazad-elejenek-nagy-magyar-tal-manya.pdf>

⁴⁰ A készülék egyik példánya a budapesti Tűzoltó Múzeumban megtalálható.

⁴¹ Irmédi-Molnár László: Kőszeghi Mártony Károly Soproni Szemle, 1960. XIV. évfolyam 4. szám 26. o.

Főbb művei: Kísérletek a Föld oldalirányú nyomásával kapcsolatban (1828); Mentőberendezés leírása (1833).⁴² Mártony Károly vezérőrnagyot, a XVIII. nagygyűlés 1847. december 24-i 4. ülése levelező taggá választotta. Habár megválasztották a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává, más irányú elfoglaltsága és 1848-ban bekövetkezett halála megakadályozta, hogy elfogadja az akadémiai tagságot.

Tóth Ágoston Rafael hadmérnök, térképész ezredes (1812–1889) a magyar térképészet megalapozója, a dombortérkép-készítés magyarországi úttörője, főmérnök, topográfiai osztályvezető. 14 éves korában került a bécsi katonai mérnökakadémiára. Ennek elvégzése után 1831-ben zászlóstitisztté lett, majd 1834-ben dandársegédtisztté nevezték ki. Ebben az időben műszaki tanulmányokat is folytatott Bécsben, így felsőfokú tanulmányait a bécsi hadmérnöki akadémián végezte. Az 1848–49. évi szabadságharc résztvevője volt. 1848 tavaszán a 34. gyalogezred századosa lett. Szeptember végétől őrnagy, november végén Bem vezérőrnagy erdélyi hadtestének vezérkarába került. Bem alvezredessé és Kolozsvár elfoglalása után a város katonai parancsnokává nevezte ki, majd ezredessé léptette elő és kinevezte Beszterce katonai parancsnokává. Végül Vetter Antal altábornagy vezérkari főnöke lett. A szabadságharc után a Széchenyi-uradalomban gazdatisztként alkalmazták, majd a keszthelyi gazdasági intézet tanára lett. Az 1869–1872 közötti tudományos és szakmai tevékenységével segítette az 1868 után felállított magyar királyi Honvédség leendő tisztjeinek képzését. A kiegyezés után a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium Topográfiai Osztályának – a Honvéd Térképészeti Intézet elődjének – megszervezésére és vezetésére kapott megbízást, „főmérnök, egyben a topográfiai osztály vezetője lett, ahol egy önálló térképészeti intézetet szándékozott létrehozni.”⁴³ Több hadtudományi művet írt, és a *Pesti Királyi Tudományegyetem katonai tanfolyamának* előadója volt. Tudományos munkásságát 1871-ben az MTA levelező tagságával ismerték el. Tóth Ágoston honvédezredes, térképészt a Matematikai és Természettudományok Osztályán választották levelező tagnak. 1878-ban tartotta meg székfoglalóját „A földkép-készítés jelen állása” címmel.⁴⁴ Akadémiai értekezése a Matematikai Tudomány köréből készült.⁴⁵

⁴² Kőszeghy-Mártony Károly: Versuche über den Seitendruck der Erde (Kísérletek a talaj oldalirányú nyomásával kapcsolatban). Wien, 1828; Kőszeghy-Mártony Károly: Beschreibung eines Rettungsapparat (Mentőberendezés leírása). Wien, 1833.

⁴³ Dr. Klinghammer István – Dr. Jankó Annamária – Dr. Suba János: A magyar katonai térképészet 100 éve (1919–2019) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 55. o.

⁴⁴ Tóth Ágoston: A földkép-készítés jelen állása, a mint az képviselve volt az antwerpeni kiállításon. Pest, 1871, MTA. 26 p.

⁴⁵ Kivonatban: Akadémiai Értesítő, 1871. 5.évf. 314–318. p.

Martin Lajos hadmérnök főhadnagy (1827 – 1897) matematikus, rakétafejlesztő, a repüléstudományok művelője.⁴⁶ Ballisztikával, rakétafejlesztéssel, hajócsavar-konstruálással, kormányozható léghajó- és katonai ballonkísérletekkel, illetve csapkodószárnyú repüléssel egyaránt foglalkozott. Martin Lajos 1844-ben a pesti egyetem bölcsészkarán kezdte tanulmányait. 1847-ben mérnöki tanfolyamra ment, az Ipartanodában, a Műegyetem jogelőd intézményében, a mérnöki karon tanult.⁴⁷ Az 1848-as szabadságharcban tűzérként szolgált, ahol a tűzmesterségig jutott. A harcokban megismert, a Congrave-rakéta mintájára épített röppentyű tökéletesítése fűződik nevéhez. „Nagyváradra vezényelték a tűzér főparancsnokságra, ahol a röppentyűk kérdésével kezdett foglalkozni.”⁴⁸ A szabadságharc bukása után besorozták az osztrák hadseregbe. Itt 1854-ben elvégezte a *hadmérnöki akadémiát*. Amikor Bécsbe, az osztrák hadsereg mérnökkari tisztí akadémiájára, a „Genie-Academie”-re vezényelték, felkészültsége alapján azonnal az utolsó évfolyamra osztották be. 1855-től a tűzérügyi iskolában volt tanár. Ezt követően „Nápolyba, az utásziskolába küldték. Az osztrák mérnökkar akadémiájára vezényelték Bécsbe, ahol főhadnagyként Kremsben a műszaki iskolaszázad mértan és géptan tanára lett. Kutatóként ballisztikai problémák megoldásában merült el, és folytatta a hadiröppentyű tanulmányozását, amelynek tökéletesítésén dolgozott ... Az osztrák hadseregben rendszeresített Augustin-rakéta tökéletesítésén dolgozott, és egy forgás-stabilizált rakétát dolgozott ki, amelyet 1856-ban szabadalmaztatott.”⁴⁹ Emellett „vezette a kormányozható léghajó és hadiléggömb kísérleteket.”⁵⁰ 1858-ban egy évig a propellerekkel (hajócsavarokkal) kapcsolatos kísérleteit folytatta Triesztben, ahol a hajócsavar elméletével foglalkozott. Ugyanis részt vett

⁴⁶ Sebők István – Láris Ferenc: Martin Lajos hadmérnök akadémikus munkássága Katonai Logisztika, 2016. évi 2. szám 112. o.

https://epa.oszk.hu/02700/02735/00082/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_2_102-114.pdf

⁴⁷ Az Ipartanoda 1856-tól az alapító József nádor nevét viselte, majd 1871-ben egyetemi rangot kapott, belőle fejlődött ki a mai Műegyetem, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem – BME..

⁴⁸ Sebők István – Láris Ferenc: Martin Lajos hadmérnök akadémikus munkássága Katonai Logisztika, 2016. évi 2. szám 112. o.

https://epa.oszk.hu/02700/02735/00082/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_2_102-114.pdf

⁴⁹ Sebők István – Láris Ferenc: Martin Lajos hadmérnök akadémikus munkássága Katonai Logisztika, 2016. évi 2. szám 112. o.

https://epa.oszk.hu/02700/02735/00082/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_2_102-114.pdf

⁵⁰ Uo.

az olasz–osztrák háborúban, és ezalatt került Triesztbe, ahol a hajócsavarral kapcsolatban rájött, hogy propellerrel „gyorsabb járatot” (nagyobb sebességet) lehet elérni, mint a lapátkerékkel. 1858-ban a rendelkezésére bocsátott gőzhajón – a Habsburg Birodalomban elsőként – hajócsavar-kísérleteket folytatott az általa tervezett bronz hajócsavarral. A trieszti Lloyd-társaság rendelkezésére bocsátotta a „Verbano” nevű, 60 lóerős gőzhajóját. A tűzéségi röppentyűk pontosságának forgás-stabilizált tökéletesítése továbbra is foglalkoztatta. E területen „érdeme, hogy Ő alkalmazott először mérnöki módszereket, s Ő határozta meg, hogy a forgó rakéta testében milyen összetett igénybevétel ébred.”⁵¹ Felismerte, hogy a pályáján hossz tengelye körül forgó mozgást végző rakéta megbízhatóbban tartja az irányt, és sebessége is megnövekszik. A repülés problémájával 1856 körül kezdett behatóbban foglalkozni. Már ekkor arra a gondolatra jutott, hogy a légcsavar a levegőnél nehezebb repülőeszközök hajtására alkalmas lehet. 1860-ban kilépett a hadsereg kötelékéből, mérnökként kezdett dolgozni. 1861-ben Buda városának főmérnöke lett; *ugyanebben az évben az MTA levelező taggá választotta*. Akadémiai székfoglalóját „A madárszárny erőzete” címen tartotta. Repüléstudományi kutatásaihoz kötődően 1871–1875 között megépítette a madárrepülést utánzó ornitópter – csapkodószárnyú – repülőgépet. Tanított Selmezbányán, majd 1869-től Pozsonyban. *A tanítás mellett folytatta a korábban elkezdett ballisztikai kísérleteit és számításait*. Az Akadémia Matematikai és Természettudományi Értesítőjében a *forgásstabilizált hadirakéták elméletéről* publikált 1860-ban. Tanulmányát a tűzer főparancsnokságra is felterjesztette. *Ezzel párhuzamosan a hidraulika is foglalkoztatta*. „Itthon ő foglalkozott először a **repülőgép**, illetve a **kormányozható léghajó** elméletével. Helikopterszerű, kerékpár meghajtású szerkezete 2-3 méterre tudott emelkedni.”⁵² ... Az osztrák seregbe, itt először hadmérnök, 1860-tól pedig mérnök lett. Visszament Kolozsvárra, és az egyetemen matematikát és csillagászatot tanított. Propellerrel, gőzturbinával, szél-erőgépek kutatásával is foglalkozott, sokoldalú és jövőbelátó volt, ami a technológiát illeti. Az általa fejlesztett hajócsavart a Lloyd nevű brit cég kezdte használni.”⁵³ Hajócsavar-mintapéldányát sikerrel alkalmazta a Lloyd angol hajótársaság. *A gőzturbina alapelveinek korai megfogalmazása is az ő érdeme*. Elsőként gondolt arra, hogy a repülőgép szárnyán csűrőfelületeket alkalmazzon, melyek hajlásszögének

⁵¹ Dr. Ungvár Gyula (szerk.): Szemelvények a magyar haditechnikai fejlesztés történetéből. ZMNE, Budapest, 2010. 82. o.

⁵² A modell ma a kolozsvári történeti múzeumban található.

⁵³ https://monsooninfo.blog.hu/2016/03/15/10_feltalalo_es_tudos_a_szabadsag-harc_oldalán

ellentétes irányú beállításával a gép egyik vagy másik oldalra dönthető és fordulatba vihető. Új típusú repülőgépre, a „lebegő kerék”-re 1893-ban szabadalmat kapott. A Kolozsvárott bemutatott gép szemtanúk szerint három méter magasra emelkedett. Martin a „Madárrepülés általános elmélete” című tanulmányát 1891-ben elküldte a berlini „Verein für Förderung der Luftschiffart” szövetségnek. A kísérőlevélben megjegyzéseket fűzött Lilienthal 1890-ben kiadott művéhez. Lilienthal erre válaszolt: „Először is hangot kell adnom afölött érzett öröömnek, hogy a madárrepülésről szóló könyvemet oly beható vizsgálatra érdemesítette.”⁵⁴ Tudományos levelezést folytattak, melynek során Lilienthal öt levelet küldött Martinnak. *Martin foglalkozott a szélérőgépek kutatásával is.* 1872-ben kinevezték a kolozsvári egyetem matematika tanszékére, ahol haláláig dolgozott. Az első tanévben a csillagászatot is ő oktatta. Korábbi hajócsavar-kísérletei és számításai alapján 1870. április 11-én az MTA III. Osztályának ülésén megtartja „Az erőműtani csavarfölkületek” című előadását, melyben a „víziszárny csavarfölkületek ellent álló közegben ... tengely körül végrehajtott forgást egyenes irányban haladó mozgásba, vagy megfordítva”, és a „szélszárny” elméletét tárgyalta 92 oldalon keresztül, integrálszámítást és differenciálegyenletet alkalmazva. Feladata: „a csavarfölkületek azon nemét kitálatni, mely víziszárny gyanánt használva a legkedvezőbb hatással működik.”⁵⁵ Ugyanebben az évben új típusú öntözőberendezést dolgozott ki. 1871-ben Kolozsvárott a távírda igazgatójává nevezték ki. 1872. február 12-én adta elő „A vízszintes szélkerék elmélete” című értekezését az MTA III. Osztályának ülésén. A Martin Lajos által szerkesztett, Tiszafüreden üzembehelyezett „vízszintes szélkerék” éveken át zavartalanul működött, öntözőberendezés meghajtására alkalmazták. Négy alkalommal egy-egy tanéven át ő volt a matematika-természettudományi kar dékánja, majd 1895–96-ban a kolozsvári egyetem rektori tisztségét töltötte be. *1895-ben, rektori székfoglaló beszédében a repülés kutatását jelölte meg a tudomány legfontosabb feladatául.* „Lebegőkerék” szabadalmát a Magyar Mérnök és Építészegyletben mutatta be 1893. december 12-én. Főbb művei: A középfuterő befolyása a forgatott test szilárdságára (1861); Az erőműtani csavarfelületek. A vízszintes szélkerék elmélete (Budapest, 1875.); A változtatási hánylat alkalmazása a propeller felület egyenleteinek lefejtésére (Budapest, 1877.); A madárrepülés általános elmélete (Kolozsvár, 1891.); A lebegő kerék

⁵⁴ Sebők István – Láris Ferenc: Martin Lajos hadmérnök akadémikus munkássága Katonai Logisztika, 2016. évi 2. szám 112. o.

https://epa.oszk.hu/02700/02735/00082/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_2_102-114.pdf

⁵⁵ Uo.

bemutatója (Erdélyi Múzeum-Egyesület orvosi és természettudományi értesítője, 1893.); A repülőgépről (Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlöny, 1894.). Martin Lajos az MTA levelező tagjaként a Matematikai és Természettudományok Osztályán tevékenykedett.

Kállay Ferenc hadbíró őrnagy (1790-1861) jogász, filozófus, akit 1832. szeptember 1-én az MTA rendes tagjává választottak. A magyarság műveltségi elemeinek, nyelvének, hagyományos életmódjának és vallási képzeleteinek őstörténeti irányultságú kutatója volt, akit nemcsak a hadtudomány, de a hazai művelődéstörténet és a néprajztudomány is úttörő alakjai között jegyez. Foglalkozott filozófiai (filozófiatörténet, szabad akarat) és jogi kérdésekkel (halálbüntetés) is. Mintegy nyolcvan ismert tanulmánya és cikke főként a Tudományos Gyűjtemény, a Tudománytár és az Akadémiai Értesítő lapjain jelent meg. 1832-ben előbb a Magyar Tudós Társaság levelező, majd még ugyanebben az esztendőben rendes tagjává választották.

Rónai-Horváth Jenő altábornagy (1852–1915) a harcászat tanára, gyalogdandár-parancsnok és hadtörténész volt. A budapesti Ludovika Akadémián elvégezte a tisztképző tanfolyamot, majd 1876. szeptember 18-án hadnaggyá avatták. 1878-ban a Ludovika Akadémia felsőbb tiszti tanfolyamára iratkozott be, innét pedig a bécsi császári és királyi hadiskolába került, s ezeknek elvégzése után vezérkari tisztté minősítették. 1885–1891 között a Ludovika Akadémián harcászatot és hadtörténelmet tanított, ezen szolgálatának befejezte után megkapta a katonai érdemkeresztet. 1894 őszén a honvédtörzstiszti tanfolyamhoz került, ahol, mint parancsnokhelyettes és a harcászat tanára dolgozott. 1897-ben a budapesti 1. honvéd gyalogezred parancsnoka és ezredes lett, majd a kolozsvári 75-ik, pécsi 82-ik és nagyszebeni 76-ik honvéd gyalogdandár felett parancsnokolt. 1903-ban tábornokká, 1909-ben a székesfehérvári, 1909-ben a kassai honvédkerület parancsnokává nevezték ki. Katonatiszti és a Honvéd Ludovika Akadémiához kötődő oktatói karrierje mellett még igen jelentős tudományos pályafutást is magáénak mondhatott. Számos hadtörténeti témájú publikáció szerzője, a Hadtörténelmi Közlemények című folyóirat első szerkesztője, az **MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke** volt. Munkásságát 1888-ban az MTA levelező, 1910-ben pedig tiszteleti tagságával ismerték el. Együttal Rónai-Horváth Jenő altábornagyot elnökéül választva a II. Osztály keretében a Hadtörténeti Bizottság felállításáról döntött az Akadémia. 1914. október 13-án szolgálattételre hívták be. A Kárpátokba, majd az oroszok közeledésekor az Uzsoki-szoroshoz vonult had-

osztályával. 1915-ben Budapesten hunyt el. Több katonai tankönyv, számos harcászati és néhány hadtörténeti tanulmány szerzője.⁵⁶ Megalapította és elindította a Magyar Hadtörténeti Könyvtárat.

Kápolnai Pauer István ezredes (1833–1896) tüzértiszt, mérnök a magyar honvédseregben, az osztrák császári, majd az olasz királyi hadseregben szolgált. Tüzértisztként részt vett az 1848–49-es magyar szabadságharcban. 1850–1854-ig a pesti József Ipartanodában folytatott mérnöki tanulmányokat, majd 1854-ben behívták katonai szolgálattételre a császári hadsereg 37. gyalogezredébe. Hadnagyi rangban harcolt az 1859-es szárd–francia–osztrák háborúban. Az azt követő olasz egységért vívott háborúban Garibaldi dzsidas testőrségében harcolt, mint hadnagy. 1862-től századosként teljesített szolgálatot az olasz kormányt támogató Magyar Légió soraiban, időközben az Acqui Terme-i tiszti iskolában, majd a cuneói hadi akadémián tartott hadtudományi előadásokat. 1867–1868-ban a Honvéd című katonai folyóirat segédszerkesztőjeként tevékenykedett, majd 1869–1872 között a Katonai Közlönyt szerkesztette. 1868–1870 között egy angol vasútépítő társaság magyarországi főtítkáraként tevékenykedett. 1870-ben belépett a Magyar Honvédségbe, s századosi rangban szolgált. 1871-től a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia felsőbb tiszti és tisztképző tanfolyamán tanított harcászatot és katonai földrajzot. 1873–1875-ben elvégezte a bécsi katonai akadémiát. 1877-ben József Károly főherceg másodsegéd tisztje lett őrnagyi rangban, egyidejűleg a Ludovika törzstiszti tanfolyamának tanárává nevezték ki. 1882-ben alezredessé léptették elő, 1886-tól ezredes. *1881-ben megválasztották az MTA levelező tagjának.* Kápolnai Pauer István hadtudományi író levelező taggá választása 1881. május 19-én történt, aki székfoglalójában „A hadtudomány viszonya a többi tudományokhoz” kérdését vizsgálta. Háromszázat meghaladó, hadászattal, harcászzal, katonaföldrajzzal, ill. néhány hadtörténelemmel foglalkozó publikációval rendelkezett.⁵⁷ Cikkei főként a Honvéd, A Ludovika Akadémia

⁵⁶ Rónai-Horváth Jenő főbb kötetei: A morvamelléki hadgyakorlatok 1884-ben. Harcászat I–II., Bp., 1884.; Az egyetemes hadtörténelem vázlata Bp., 1885.; Gróf Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Bp., 1891.; Az újabbkori hadviselés történelme. A m. kir. honvédségi Ludovika-Akadémia felsőbb tiszti tanfolyama számára. Bp., 1891. Magyar Hadi Krónika I–II., Bp. 1896.

⁵⁷ Kápolnai Pauer István főbb publikációi: Magyarország hadászati védelme. Pest, 1867.; Honvéd-kézikönyv. (Oktató levelek.) Uo. 1867. Négy rész. (I. Szolgálati szabályzat, II. Harcászat, III. Tábori utasítások, IV. Földmértan. Az V. részt: Fegyvertan, gróf Pongrácz Károly írta. Pest, 1868.); Magyarország hadászati védelme észak vagy keletről jövő támadás ellen. Uo. 1867. térképpel. (Ism. Honvéd 2. sz.) Harcászat. Bpest, 1873. (Kéziratként kiadva hallgatói számára.); A kartácslövegek harcászati alkalmazásáról. Uo. 1873. (Németül. Uo. 1873.); A magyarországi

Közlönye és a Hadtörténelmi Közlemények című szakfolyóiratokban, illetve a napilapokban jelentek meg. Kápolnai Pauer István, a Ludovika Akadémia tanára fáradhatatlanul dolgozott az akadémia hadtudományi bizottságának létrehozásán. 1883–1886 között a kezdeményezésére felállított hadtudományi bizottság titkára volt.

Tanárky Sándor hadmérnök őrnagy (1784–1839) császári-királyi katonatiszt, műszaki tiszt, főszállásmesteri kari tiszt, térképész, hadtörténész. 1806-ban gróf Sztáray gyalogezredében szolgált. Bécsben két évet tanult a katonai-műszaki akadémián. 1809-ben a nemesi felkelő seregben főhadnagy. „1809-től szolgált a főszállásmesteri karban, nevéhez katonaföldrajzi leírások fűződnek.”⁵⁸ Erdély déli határait a Vaskaputól egészen a bodzai szorosig beutazva, annak katonaföldrajzi és térképészeti leírását elkészítette, majd Bukovinában a gazdasági térképezésben vett részt. A bécsújhelyi hadi akadémiára tanárnak nevezték ki. Minősítései szerint a kiválóan képzett Tanárky különböző törzsek vezérkari tisztjeként vett részt az 1809., 1812., 1813., 1814. és az 1815. évi hadjáratokban. 1809-ben a győri sánctábor építésében vett részt. 1812-ben Galíciában, majd az 1813-as táborozásban Ausztriában vett részt a műveletekben. Krainburg erősített városnak az ellenségtől történő visszafoglalását nagy részben ő eszközölte ki. Ferdinánd főherceg hadánál az Auxonne erőd bevétele szintén az ő műszaki szaktudása tette lehetővé. A háború megszűntével a második székely gyalogezrednél, majd a gradiskai, varasdörösi és varasdszentgyörgyi ezredeknél szolgált. Utolsó, 1837. szeptember 30-ai tiszti minősítése szerint jól beszél magyarul, németül, latinul, olaszul, franciául, románul és horvátul, kitűnő az írás- és fogalmazási készsége. Kiemelkedő elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezik a tábori erődítéstanból, katonai felmérésből, trigonometriából, tüzérségi tudományokból, földrajzból és történelemből. 1837 nyarán Széchenyi biztatására elhatározta, hogy bekapcsolódik az MTA keretében folyó hadtudományi tevékenységbe. A magyar hadtörténelmi irodalom, valamint a magyar katonai nyelv kialakításán és fejlesztésén fáradozott. *A Napóleon elleni nemesi felkelés gya-*

várak a XVI. és XVII. században. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1874.; A hadművészet kifejlődése a magyar nemzetenél. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1879–1880.; A hadtudomány viszonya a többi tudományokhoz. Uo. 1881. (Értekezések a matematikai tudományok köréből VIII. 11. Székfoglaló.); Az 1526. évi mohácsi hadjárat. Uo. 1889. (Különnyomat a Hadtörténelmi Közleményekből.); A huszárság keletkezése és fejlődése a múlt század végéig. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1894.

⁵⁸ Dr. Klinghammer István – Dr. Jankó Annamária – Dr. Suba János: A magyar katonai térképészet 100 éve (1919–2019) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 52. o.

logsági regulamentuma és a Hadtudományi műszótár létrehozása érdekében végzett munkája elismeréseként 1838 szeptemberében az Akadémia levelező tagjává választotta. Tanárky gróf Széchenyi István másodelőülő (alelnök) jelenlétében, az 1838. november 19-i kisgyűlésben olvasta fel „*A hadtudományoknak az álladalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról*” című tudománytörténeti jelentőségű székfoglalóját. Két évre rá, 1839 őszén a Matematikai Osztályon a gróf Festetics László alapította hadtudományi rendes tagságot gróf Széchenyi István és Tanárky Sándor töltötte be először. Egy kötete és két cikke jelent meg nyomtatásban, nevét a Magyar Hadtudományi Társaság által adományozott díj viseli.

Korponay János ezredes (1819–1881) katonatiszt, nemesi testőr, a miniszterelnök hadügyi titkára, hadtudományi író, az MTA levelező tagja, Abaúj vármegye főlevéltárosa. Apja a császári hadseregben tisztként szolgált. Korponay János egy évig a kassai bölcsészakadémia hallgatója volt, majd 1834-ben katonának állt, a császári és királyi hadsereg magyar kiegészítésű 37. Máriássy gyalogezredébe. 1837. december 1-jén alhadnagyi rendfokozatban Abaúj vármegye ajánlatára a bécsi Magyar Királyi Nemesi Testőrség tagja lett. Bécsben a felsőfokú tisztképzéssel (korabeli vezérkari képzéssel) is foglalkozó nemesi testőrségnél tanulta a katonai ismereteket. Korponay a Nemesi Testőrségnél már komolyan elmélyült a hadtudomány kérdéseiben. Számos, később az 1848–49-es szabadságharcban ismertté vált tiszttel szolgált itt együtt, így például Görgey Artúrral is. 1842. május 1-én főhadnaggyá léptették elő, és beosztották a 32. Esterházy gyalogezredbe Pestre helyezéseivel. 1848 tavaszán a Baussnern gránátoszászlóaljban szolgált. A nemzetőrséget szervező és a hadügyminisztériumot irányító Batthyány Lajos maga mellé vette katonai tanácsadónak, ahol, mint a miniszterelnök hadügyi és nemzetőrségi titkára dolgozott. Mészáros Lázár 1848. májusi hazatérése után részt vett a magyar hadügyminisztérium megszervezésében, június 1-én minisztériumi titkárrá nevezték ki. Szeptemberben őrnagyi rangban átkerült a honvédség állományába, és a hadügyminisztérium elnöki osztályának titkára, míg a Debrecenben megszervezett hadügyminisztériumban titkárként az elnöki osztály tényleges vezetője lett. Ezredessé léptették elő. Júliustól Békés-Bihar-Csanád és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyék népfelkelésének parancsnoka lett. Részt vett az orosz csapatokkal folytatott ütközetekben. 1843-tól különféle lapokban, így például a Tudománytárban, az Akadémiai Értesítőben jelentek meg cikkei. az MTA 1844. december 24-ei ülésén megválasztották, „mint hadtudományi író”, akadémiai levelező tagnak. Levelező tagi székfoglalóját 1845-ben tartotta

meg a „Hadi földírás” című művének I. kötete alapján.⁵⁹ 1861-ben Abaúj vármegye főlevéltárosa lett, és a megyei honvédegylet elnökeként társadalmi funkciót is betöltött. A Magyarország harctörténete című, a magyar hadművészet történetét a legrégibb időktől saját koráig tárgyaló, öt kötetes munkájának kéziratát 1878-ban mutatta be az Akadémián.⁶⁰

Gyalókay Jenő tüzér ezredes (1874–1945) tüzértisztként fontos tapasztalatokat szerzett az első világháború különböző hadszínterein. *1891-től a budapesti Királyi József Műegyetem gépészmérnöki karának hallgatója volt.* Végig harcolta az első világháborút, a 255. nehéztüzérezred parancsnoka volt. 1916-ban őrnaggyá léptették elő. 1919-ben a Horthy Miklós által Szegeden létrehozott Nemzeti Hadsereg fővezérségén volt tüzér előadó. E minőségében 1918 után elsőként kapott lehetőséget a magyar hadtörténelem egyetemi szintű oktatására, amikor 1920–1921-ben a Debreceni Tudományegyetemen meghívott tanárként tartott magyar hadtörténeti előadásokat. 1921-től 1926-ig a Hadtörténeti Levéltárban dolgozott csoportigazgatóként. 1926-ban ezredessé léptették elő, 1927-ben nyugdíjba vonult. A két világháború közötti korszak kiemelkedő jelentőségű hadtörténésze volt. Főként az 1848/49-es szabadságharc katonai történetével foglalkozott. Munkásságát 1926-ban az MTA levelező, 1936-ban pedig rendes tagságával ismerték el. Akadémiai székfoglalóiban az 1848–49-es szabadságharc egy-egy hadi mozzanatáról értekezett (A debreceni ütközetről, 1926; A beszercei hadosztály harcai 1849 nyarán, 1937). 1922-től 1943-ig szerkesztette a Hadtörténelmi Közlemények című folyóiratot, tanulmányai főként itt és a Századokban jelentek meg. Főbb művei: „Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása 1849 tavaszán.” illetve „A magyar katona I–II.” továbbá „Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán.”⁶¹

Pilch Jenő ezredes (1872–1937) gazdasztiszt, katonaföldrajz-tanár és hadtörténész katonatiszti pályája során a magyar királyi honvédségben szolgált. 1907-től a honvéd gazdasági tiszti iskola tanára, majd parancsnoka volt. Pilch ezredes 1913-tól a Honvéd Ludovika Akadémia katonaföldrajz tanáraként és könyvtárosaként segítette a honvéd tisztképzést. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum könyvtárának

⁵⁹ Korponay János: Hadi földírás, I–II. (Pest–Kecskemét, 1845–1848)

⁶⁰ Ács Tibor: Korponay János honvéd ezredes, az MTA legfiatalabb katonatagja. Hadtudomány 11. (2001) 3. 92–102.

⁶¹ Gyalókay Jenő: Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása 1849 tavaszán. Budapest. 1931.; Gyalókay Jenő: A magyar katona I–II. Budapest. 1933. (Berkó Istvánnal és Pilch Jenővel); Gyalókay Jenő: Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán. Budapest. 1938.

alapító-vezetője és a vidéki katonai könyvtárak főfelügyelője volt, emellett 1912 és 1921 között a Ludovika Akadémia könyvtárát, később a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum szakkönyvtárát vezette. Számos hadtörténelmi témájú publikációja jelent meg. A Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője volt. *A magyar csapatok az 1812. évi hadjáratban* című művével elnyerte az MTA Hadtörténelmi Bizottságának pályadíját. 1918-ban az MTA levelező, 1935-ben pedig rendes tagságával ismerték el. 1912-től haláláig tagja volt az MTA Hadtörténelmi Bizottságának. *„A modern aviatika, a légi járművek szereplése a világháborúban”* című könyve 1917-ben jelent meg.⁶² *„A hírszerzés és kémkedés története”* című könyve pedig 1936-ban.⁶³

Mészáros Lázár altábornagy (1796–1868) császári huszártiszt, honvéd tábornok, hadügyminiszter. Részt vett a napóleoni háborúkban, ahol huszárai élén számos csatát vívott. 1816-tól a császári-királyi 7. huszárezred, majd 1837-től a császári-királyi 5. Radetzky gróf huszárezred tisztje lett. Az 1830-as évektől Itáliában állomásozott. Amikor 1848-ban az első felelős magyar kormány honvédelmi miniszterévé választották, hivatalát az itáliai hadszíntérről visszatérve vette át, és újjászervezte a minisztériumot.⁶⁴ Mészáros Lázár elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar honvédsereg megszervezésében, joggal nevezik a Magyar Honvédség megteremtőjének. 1848-ban Mészáros készítette el a „Törvénycikk az ország védelmére szükséges katonai erő kiállításáról” című törvényt. Toborzási kérdésekről is írt.⁶⁵ Rendkívül nagy műveltségű tiszt volt, hét nyelven beszélt, és elmélyült ismeretei voltak katonai tudományok mellett a társadalommal és a gazdasággal kapcsolatos egyéb tudományágakban is. Katonai munkái mellett természettudományi, gazdasági szakkérdésekkel is foglalkozott. A katonai felsőoktatás, a tisztképzés intézményrendszerének megteremtését célozta meg, amikor megírta *„Alaprajza egy felállítandó magyar katonai főtanodának”* című tanulmányait.⁶⁶ A hadtudományon túlmenően a kémia, a csillagászat, a mezőgazdaság és a mezőgazdasági gépgyártás (malomipar) területén is tevékeny volt, mely kérdésekben

⁶² Pilch Jenő: *A modern aviatika, a légi járművek szereplése a világháborúban* Budapest, 1917.

⁶³ Pilch Jenő (szerk.): *A hírszerzés és kémkedés története* Budapest, 1936.

⁶⁴ Mészáros Lázár: *Az eddigi országos haditanáccsal egyesült királyi hadügyminisztérium rendelkezési terve*. Budapest, 1848.

⁶⁵ Mészáros Lázár: *Javaslat, mint lehetne a jelenlegi újoncozási rendszert javítani, tekintettel az újabban kifejlődött alkotmányos viszonyokra*. Budapest, 1848.

⁶⁶ Mészáros Lázár: *Alaprajza egy felállítandó magyar katonai főtanodának*. Budapest, 1848. illetve *Terv a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában*. Közlöny, 1848. december 11. (184.) sz. 870–872., december 12. (185.) sz. 875–876.

Széchenyi Istvánnal levelezést folytatott.⁶⁷ Főbb művei: „A szolgálatot illető szabások kérdésekre és feleletekre foglalva a közvitéznek és altiszteknek számára” (1823); „Huszárok kézikönyvecskéje. Oktatási szabályul altisztek és közvitézek számára” (1849) és „Némely figyelemre valók a fiatalabb lovas és gyalog honvédek számára” (1849) jelentek meg, és az önálló magyar haderő kifejlődését segítették. 1844. december 21-én a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választották. Székfoglalójában a modern polgári társadalmak hadseregét választotta témául.⁶⁸

Kiss Károly ezredes (1793–1866) a reformkorban elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar katonai nyelv és a nemzeti hadtudomány fejlesztésében. 1809-től a 37. Máriássy magyar gyalogezredben szolgált kadétként. Az ezrediskola foglalkozásain a hadtudományi ismereteit gyarapíthatta. Részt vett ezredével az 1813. évi hadjáratban: harcolt a drezdai és lipcsei csatákban, a köseni, eckertsbergai és hocheimi ütközetben. Az ezekben tanúsított bátor magatartásáért 1813. december 12-én előléptették zászlóssá, majd alhadnaggyá. 1821. július 1-től kinevezték a 3. zászlóalj segédtszti beosztásába, amelyet 1824-ig töltött be. Ekkorra Kiss látóköre kitágult, mivel katonaként bejárta az ausztriai császári királyi birodalom országainak nagyobb részét. Szontagh Gusztáv alhadnaggyal 1818-ban közösen elérték, hogy engedélyezzék számukra a Lembergben állomásozó magyar közlegénység képzését, a cs. kir. hadseregben először a magyar írás és olvasás tanítását. 1820-ban, Zrínyi Miklós születésének 200. évfordulóján Lembergben Zrínyi-émlékünnepséget rendeztek. 1824 júniusában helyezték át a budai gránátos zászlóaljhoz. Hadtudományi munkáinak és hadtörténeti értekezéseinek hosszú sorát 1825-ben nyitotta meg, amikor a Tudományos Gyűjteményben közreadta az önálló magyar hadügy megteremtését is szorgalmazó „A 37-dik Magyar Gyalog Ezred Története” című tanulmányát. Ezt követte minden esztendőben több kisebb-nagyobb munkája és fordítása. 1828-ban jelent meg „Napóleonnak a háborút illető alaprendszabásai” című fordítása, saját bevezetőjével. Rendszeres előfizetője volt a Tudományos Gyűjteménynek.

A hivatásos katonák közül elsőként választották meg 1831-ben a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává. 1831-ben már Nagyváradon találjuk, új beosztásában megkezdte katonapedagógiai vezetői

⁶⁷ Mészáros Lázár: A szederfa tenyésztésének s kezelésének módja Olaszországban I-II. rész Magyar Gazda, 1842. szeptember 25-i és 29-i szám.

⁶⁸ Mészáros Lázár: A katonaságról. A Magyar Tudós Társaság levelező tagi székfoglaló értekezése 1845. Közreadta Ács Tibor. Budapest, 1979.

tevékenységét. 1831. július 1-én küldte meg a Magyar Tudós Társaságnak jelentését, melyben a parancsnoksága alatt álló katonai nevelőintézetben folyó magyar nyelvtanításról számolt be. Kérlemelte József nádortól, hogy szolgálati és tudományos pályafutása alapján nevezzék ki a szervezés alatt álló Ludoviceum harcászati és történelem tanárának. Nagyvárad katonapedagógiai tevékenységét nemes gesztussal fejezte be. 1835-ben alapítványt hozott létre a nagyvárad 37. magyar sörgyalog ezred nevelőintézetében a magyar nyelvben legjobb előmenetelt tanúsító egy-egy alsó és felső osztálybeli ifjú számára. Kiss Károlyt 1837-ben invalidusnak nyilvánították, majd számára nyugdíjat folyósítottak. Budára költözött, és 1838-tól tagja volt annak a három fős bizottságnak, amelyet az Akadémia bízott meg „a hadi tudományok terminológiájának együtt készítésére”. A *Magyar Tudós Társaság 1840-ben hadtudományi rendes taggá választotta*. 1841-ben egyik hadtudományi írása a Tudománytárban közreadott „*Áttekintette a külföldi legújabb hadi literatúrájának, bevezetésül egy pillanat a mienkre is*” című.⁶⁹ 1843-tól aktív tevékenységet fejtett ki a Magyar Iparegyesületben is. Kiss nagy fontosságot tulajdonított annak, hogy az elhunyt katona akadémikusok – báró Lakos János vezérőrnagy, Baricz György alezredes – helyére új tagokat válasszanak meg. „Az Akadémia történetében először Kiss javasolta, hogy a matematikai pályakérdések közé vegyenek fel egy olyan megoldandó hadtudományi pályakérdést, amely hazánkat északról ért ellenséges támadás elhárításának hadászati és harcászati problémáival foglalkozna. ... hadművelleti pályázati javaslatát a nagygyűlés nem fogadta el, de talán sejthető, hogy miért nem. Északról csak a cári Oroszország támadása fenyegetett.”⁷⁰ Kiss Károly 1845-ben szerepet vállalt a budai polgárőrség kiképzésében. **„1846-ban éles harcot folytat Kiss azért, hogy a többivel egyenrangú tudománynak ismerjék el a hadtudományt.** A hadtudomány emancipálásáért folyó küzdelem az 1846. decemberi XVII. nagygyűlésen érte el tetőpontját. Kiss határozott hangú felszólalásának eredményeként az Akadémián a hadtudományt nem mellőzték, **a hadtudományi alosztályt osztályként kezelték** és pályázatot is kítűztek. A folytatás is pozitív volt, 1847 májusában *Kiss elkészíti a hadtudományi műnyelv tárgyában előterjesztését, amelyet a kisgyűlés cselekvési programként elfogad.*”⁷¹ 1848-ban Kiss irányította a pesti nemzetőrség megszervezését és kiképzését. Osztályvezetői pozícióba

⁶⁹ Kiss Károly. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/kiss-karoly-343F/alkoto-evtized-18371848-3477/>

⁷⁰ Kiss Károly. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/kiss-karoly-343F/alkoto-evtized-18371848-3477/>

⁷¹ Kiss Károly. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/kiss-karoly-343F/alkoto-evtized-18371848-3477/>

helyezték az Országos Nemzetőrserégi Haditanácsban. Kiemelkedő érdemeket szerzett 1848 nyarán a XXII. törvénycikk végrehajtásában, a nemzetőrség és a honvédség szervezésében, felszerelésében és kiképzésében. Nevéhez fűződnek a legfontosabb haditanácsi rendeletek, intézkedések. Összeállította A Magyar Nemzeti Őrseregnek kötelező szabályai öt füzetét. Az 1848. december végi súlyos katonai helyzetben készültek a Magyar Hadi Főtanoda 1849. január 4-i megnyitására, és Kiss Károly honvéd alezredes, akademikust kérték fel, hogy az MTA képviseletében vegyen részt „a hadi főtanodában tartandó felvételi vizsgálatnál”. Erre végül Pest január 5-i kiürítése miatt nem került sor. Kiss Károly 1849 januárjától Debrecenben a hadügyminisztérium nemzetőrserégi osztályának főnökeként dolgozott, de mellette megbízták a katonanevelési osztály vezetésével is, és előléptették ezredessé. Honvéd ezredesként kiemelkedő szerepe volt az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharcban a nemzetőrség és a honvédség szervezésében és kiképzésében. Műveleti helyzetértékelése ekkor: „az orosz intervencio ellen az európai hatalmasságok közül, senki, de senki még csak tiltakozólag sem lépett fel, világos lőn előttem, hogy a magyar forradalom magára hagyatva, bukni fog. Bukni nem azért, mintha az osztrák hadaknak ellen nem állhatna, mert a magyar egészen szervezetlen fiatal hadnak sikerült nem egyszer az osztrák hadakat nyílt nagy ütközetben is legyőzni.”⁷² A fegyverletétel után 8 hónap várfogságra ítélték. 1851-ben lefordította Károly osztrák főherceg *Strategia alapelvei* című művének első kötetét. 1861-ben megjelent az Akadémia megbízása alapján magyarra fordított nagy jelentőségű hadtudományi munkája, „A stratégia elvei az 1796-ki németországi hadjárat előadásával felvilágosítva Károly austriai főherczeg által” első kötete. 1863-ban még folytatta hadtudományi, hadtörténeti kutatásait, részt vett az akadémiai munkálatokban, anyagot bírált és levelezett. Az abszolutizmus időszakában hadtudományi és hadtörténeti tevékenységével elősegítette a nemzeti függetlenség és az önálló hadügy eszméjének ébren tartását. Kiss Károly ezredes a Magyar Tudós Társaságban a IV. Mathematicai Osztályban kezdte meg levelező, majd rendes tagi munkálkodását. Kiss Károly nevét viseli már több mint tíz éve a Magyar Hadtudományi Társaság fórumaként működő Hadtudományi Klub. Hadtudományi könyvgyűjteményt hagyott hátra, melyet az Akadémiai Könyvtár őriz. Főbb művei a magyar hadtudományi szaknyelv fejlesztését tűzték ki célul.⁷³

⁷² Kiss Károly. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/kiss-karoly-343F/alkoto-evtized-18371848-3477/>

⁷³ Kiss Károly: Hadi Műszótár. Pest, 1843.; Kiss Károly: Hadtudományi címszavak. Közhasznú Esmeretek Tára. I–II. Pest, 1831.; Kiss Károly: Hadi műszavak. Matematikai Műszótár. Pest, 1834.; Kiss Károly: Hadi történetek. Felső-magyarországi Minerva 1830. 49–64., 190–204.; Kiss Károly: Hadi földképekről és

Szontagh Gusztáv százados (1793–1858) a franciák elleni háborúban, 1813-ban állt katonának a 33. sz. magyar gyalogezredben. A háború után 13 és fél évig hadnagy maradt a 37. báró Máriaissy-ezredben. Tisztársával, Kiss Károllyal 1818-ban közösen elérték, hogy engedélyezzék számukra a Lembergben állomásozó magyar közlegénység képzését, a cs. kir. hadseregben először a magyar írás és olvasás tanítását. Munkásságával jelentősen hozzájárult a magyar filozófiai gondolkodás fejlődéséhez. Számon tartják a magyar mezőgazdasági irodalom művelőjeként, mint a dinnye- és dohánytermesztés szakértőjét a 19. század közepén. 1832. március 9-én az MTA levelező tagjává választotta. 1839-ben a Magyar Tudós Társaság Bölcséleti (filozófiai) osztályának rendes tagjává választották, a székfoglaló előadását is a magyar filozófia alapelveiről tartotta. *Mintegy negyedszázados katonáskodásának tapasztalatait felhasználva részt vett a magyar nyelvű hadtudományi irodalom kiművelésében*, amiért e jeles polihisztort joggal sorolhatjuk a katona akadémikusok közé.

Baritz György mérnökkari császári-királyi alezredes (1779–1840) műszaki-mérnökkari tiszt, hadtudományi író⁷⁴, a reformkor tudományos életének jellegzetes/meghatározó alakja volt. A nagyenyedi kollégiumból a századforduló táján került Bécsbe, ahol öt évig műszaki tanulmányokat folytatott, így kitűnően képzett mérnök, majd hadtudományi szakember vált belőle. Ezt követően 1805-ben a hadmérnöki karhoz vették fel kadétnak, majd 1807 szeptemberében ugyanott főhadnagynak nevezték ki. Később kapitányi, őrnagyi, alezredesi rangban teljesített szolgálatot a Monarchia különböző városaiban: Lipótváron, Eszéken, Raguzában. Hadmérnök őrnagyként a peschierai erődítés műszaki igazgatója volt. 35 évig szolgált hivatásos katonaként, 1840-ben hunyt el Zarában. Tudományos érdeklődése kezdettől fogva több egymástól távol eső terület között oszlott meg. A magyar klasszika-filológus az első magyar Tacitus-fordítót tartja számon benne.⁷⁵ Éppen ilyen aktívan foglalkozott műszaki tudományokkal is. Műszaki értekezést írt a Magyar Kurírba (1823): „Egy a Dunán Pest és Buda között építendő, lánczon függő, állandó hidról”, mely az Ephemerides Posonienses című hírlapban latinul is megjelent. Az MTA részint kéziratok vizsgálásával, részint

tervrajzokról. Felső-magyarországi Minerva 1836. 16–47.; Kiss Károly: Hadi alapszabályok gyűjteménye. Tudományos Gyűjtemény 1839. V. 33–44., XI. 80–91., 1841. VIII. 51–61.; Kiss Károly: Hadtudományi címszavak. Egyetemes Magyar Encyclopedia. I–II. Pest, 1859., 1860.; Kiss Károly: Károly főherceg: A stratégia elvei az 1796-ki németországi hadjárat előadásával felvilágosítva. I–III. Pest, 1861., 1862., 1863.

⁷⁴ Nevének másik előforduló írásmódja: Baricz.

⁷⁵ Baritz György (ford.): Cornelius Tacitus munkái. I. kötet. Bécs, 1822.

a hadtudományi szótár tetemes részének elkészítésével őt bízta meg. Az MTA 1832. március 9-ei második nagygyűlésén a matematikai osztályban levelező tagjául választotta.

Lakos János vezérőrnagy (1774–1843) gyalogostiszt, műszaki, majd főszállásmesteri törzstiszt, térképész, hadtörténész. Katonaként évtizedekig a csatatéren bizonyította bátorságát.⁷⁶ 1793-ban hadapródként belépett az 53. számú Jellasich gyalogezredbe. Részt vett az 1794., 1795., 1796., 1797., 1799., 1800., 1801., 1805., 1809., 1814. és 1815. évi hadjáratokban. 1801-től 1805-ig vezérőrnagyi segédtiszt, „majd *a műszaki kar irodájában szolgált.*”⁷⁷ 1809-ben a főtábornoki karhoz – korabeli vezérkari tisztté – nevezték ki kapitányi rendfokozattal (százados). 1820-tól 1823-ig az alsó-itáliai hadsereg *főszállásmesteri törzsében* szolgált. Tiszti minősítésében ekkor ez állt: „Ismeretei: *Jó ismeretekkel rendelkezik a matematikában, a tábori erődítésben, geográfiában, történelemben, statisztikában* és minden képessége megvan a vezérkari szolgálatra. A térképezés irányításához teljesen alkalmas, amit Tirolban bebizonyított. Beszél és ír németül és magyarul; beszél olaszul, valamint franciául és horvátul is.”⁷⁸ 1823-tól „a bécsi Hadi Levéltár hadtörténelmi osztályának élére állították. 1825-ben újra visszatért a földrajzi szakmához.”⁷⁹ 1835-ben vezérőrnagy és dandárparancsnok, végül eszéki várparancsnok lett. Mária Terézia lovagkeresztjét és a bárói rangot is elnyerte, és a György katonai rend vitéze lett. 1819-ben Ausztria és Tirol térképi felvételével és a hadtörténetének megírásával bízták meg.

Elmélyült tudományos munkát végzett, amikor a Rajna-völgy várainak, továbbá a Vogézek szorosainak bejárását és leírását, valamint a Cassini-féle térkép kijavítását bízták rá. Hadtörténelemmel és katonaföldrajzzal is foglalkozott. Kezdetektől tagja, motorja a soproni Tudós Társaságnak. (Sopronban 1604-ben állt fel Tudós Társaság.) Írt hadtudományi cikkeket és szépirodalmi műveket is. Hadtudományi dolgozatai német folyóiratokban jelentek meg (Neue Militärische Zeitschrift). Egyik fő műve 243 főlíó terjedelmű, német nyelvű „1799, Geschichte

⁷⁶ Tárcay.: Báro Lakos János (1776–1843) In: Hadtörténelmi Közlemények 1928. évfolyam 29. kötet. Budapest, 1928. 205.

⁷⁷ Ács Tibor: Hadtörténetírásunk históriájához - Az első hivatásos magyar hadtörténész: Lakos János életműve. Hadtörténelmi Közlemények, 2015. évi 4. sz. 1092. o.

⁷⁸ Ács Tibor: Hadtörténetírásunk históriájához - Az első hivatásos magyar hadtörténész: Lakos János életműve. Hadtörténelmi Közlemények, 2015. évi 4. sz. 1092. o.

⁷⁹ Ács Tibor: Hadtörténetírásunk históriájához - Az első hivatásos magyar hadtörténész: Lakos János életműve. Hadtörténelmi Közlemények, 2015. évi 4. sz. 1092. o.

des Feldzuges in Italien” című tanulmánya.⁸⁰ Az Akadémia 1832-ben tiszteleti taggá választotta.⁸¹

Duka Tivadar alezredes (1825–1908) érdemeket szerzett az 1848–49-es magyar honvédség századosaként, majd a brit haderő alezredeseként és katonaeorvosaként. 1848-ban Jellasics szeptemberi támadásakor jelentkezett a nemzetőrségbe. 1848 novemberétől hadnagyként, 1849 januárjától főhadnagyként, majd júniustól századosként Görgey Artúr tábornok titkára és parancsőtisztje volt. A londoni egyetemen végzett tanulmányok után 1853-ban orvosi oklevelet szerzett. Természettudományi, orvosi, nyelvészeti és életrajzi műveket egyaránt írt. Munkái közül a legmaradandóbbak Kőrösi-Csoma Sándor szellemi és tárgyi hagyatékának ismertetéséről, feldolgozásáról szólnak.⁸² Jelentős volt tudományszervező tevékenysége is. Munkásságát 1863-ban az MTA levelező, 1900-ban pedig tiszteleti tagságával ismerték el. Tudományos munkásságát Angliában is megbecsülték, 1884-től az angol királyi Ázsia Társaság tagja lett.

Asbóth Lajos hadmérnök vezérőrnagy (1803–1882) katonatiszt, hadmérnök, hadtudományi író. Tanulmányait a soproni evangélikus líceum elvégzése után 14 éves korától a *bécsi hadmérnöki akadémián* végezte. 1820-ban lépett a császári hadseregbe, ahol 22 éven át német és olasz lovasezredekben szolgált. Az 1848-as forradalom és szabadságharc egyik katonai vezetője volt. Krassó vármegyében nemzetőr őrnaggyá és a bánsági bányavidéket védő mintegy 600 fős nemzetőr egység parancsnokává nevezték ki. 1849. január 15-étől Debrecen katonai parancsnoka, majd január 26-ától alezredesként a szerveződő 12. (tartalék) hadosztály parancsnoka volt. Hadosztályával részt vett a tavaszi hadjáratban. Érdemeket szerzett az 1849. júniusi Vág melletti hadműveletekben. A peredi csatában vezetésével a II. hadtest kiválóan szerepelt. Ott volt alakulataival Komárom várának felmentésénél, majd részt vett 1849. májusában a Budai vár elleni hosszú ostromban is. Csapataival bátran harcolt és részt vett a rohamban is. Görgői tábornok a vár bevétele másnapján 1849. május 22-én kitüntette a magyar

⁸⁰ Ács Tibor: Hadtörténetírásunk históriájához - Az első hivatásos magyar hadtörténetész: Lakos János életműve. Hadtörténeti Közlemények, 2015. évi 4. sz. 1092. o.

⁸¹ Lakos János báró. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/I-940D4/lakos-janos-baro-94381/>

⁸² Adalék Kőrösi Csoma Sándor életriratához Budapesti Szemle, 1864.; Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai Budapest, 1885.; Kőrösi Csoma Sándor útja Közép-Ázsiában Vasárnapi Ujság, 1885.; Kőrösi Csoma Sándor Budapesti Szemle, 1898.

katonai érdemrend 2. osztályával Asbóth Lajos ezredest. A fegyverletétel után hosszú évekre börtönbe zárták. 1862-ben megírta emlékiratait. „Asbóth jó kiképzést kapott a bécsi Hadmérnökkari Akadémián. Az emlékirat sorain átút a műszaki tiszt szaktudása, alapképzettsége. ... Mint katonai vezető teret szentelt a hidászok tevékenységének. ... Megadja könyvében a II. hadtest teljes hadrendjét is. Leírja, hogy az alárendeltségébe tartozó 4. hadosztály egy dandárába két század utász volt szervezve - utászkar néven ... a csapatba összesen 272 fő tartozott. ... a II. hadtest hídászhai ragyogóan oldották meg nehéz szakfeladataikat.”⁸³ Asbóth számos hadihíd építését is leírta visszaemlékezésében. 1867-ben megírta az amerikai polgárháború történetét.⁸⁴ Hadtudományi műveket is írt, közülük legjelentősebb „A hadvezér és a hadtudomány alapelvei az újabb kori hadjáratok történetével felvilágosítva” című 1863-as könyve. Hadtudományi munkásságának elismeréseként 1863-ban az MTA levelező tagjai közé választották.

Habsburg-Lotaringiai József Károly Lajos főherceg, lovassági tábornok (1833–1905) katonatiszti és tábornoki pályafutásának legjelentősebb állomása az *1868-ban létrehozott magyar királyi Honvédség főparancsnoki beosztása* volt.⁸⁵ Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Honvédség fejlesztése terén. Jelentős erőfeszítéseket tett a magyarországi tűzoltóságok szervezése érdekében. A magyarországi cigányság nyelvéről, néprajzáról írott munkái, valamint a botanika területén folytatott tudományos kutatásai és publikációi iránymutatóak voltak a területek kutatói számára. 1888-ban az MTA tiszteleti tagjává választották.

Habsburg-Lotaringiai József Ágost főherceg, tábornagy (1872–1962) az első világháború és az egész 20. század legmagasabb rendfokozatot elért *magyar tábornoka*, a két világháború közötti időszak ismert társadalmi-politikai szereplője. Tudományos téren máig alpműnek tekinthető első világháborús naplójának hét kötetben kiadott változata.⁸⁶ Munkásságát 1917-ben az MTA tiszteleti tagságával ismerték el, **1936-1944 között pedig az MTA elnöke volt.**

⁸³ Kenyeres Dénes alezredes emlékiratai a műszakiakról. I. Asbóth Lajos honvéd ezredes tettei a szabadságharcban. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/download/3254/2498>

⁸⁴ Asbóth Lajos: Az Észak-amerikai polgárháború története Budapest, 1875.

⁸⁵ Vághó Ignác honv. szds.: József főherceg emlékezete, Budapest, 1905.

⁸⁶ Habsburg-Lotaringiai József Ágost főherceg, tábornagy: A világháború amilyenek én láttam. 1914 július 31.–1915 május 25., 1-7.; közrem. Rubint Dezső; MTA, Budapest, 1926–1934.

Markó Árpád ezredes (1885–1966) katonatiszti pályája során először a császári és királyi hadseregben, majd a Nemzeti Hadseregben szolgált. 1930 és 1940 között a budapesti Hadilevéltár levéltári osztályát vezette. A két világháború között hadtörténészként tevékenykedett, nevéhez fűződik a Rákóczi-szabadságharc hadtörténetének feldolgozása. Monográfiái közül jelentős a „Magyar csapatok Mária Terézia királynő háborúiban”, illetve a „Futaki gróf Hadik András tábornagy” című könyvek. Tudományos munkásságát 1934-ben az MTA levelező tagságával ismerték el.

Varga Lajos ezredes (1893–1962) több mint negyven évet szolgált katonaként. Tudományos munkásságát a biológiai tudományok területén fejtette ki. Zoológus, hidrobiológus volt. Munkásságának földrajzi középpontja a Balaton és a Fertő tó volt. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen természetrajz–földrajz szakos tanára (1912), bölcsészdoktor (1914), a hidrobiológia tárgykörben magántanár (1930), a biológiai tudományok doktora (1952) volt. 1940-ben az MTA levelező tagjává választották. A Matematikai és Természettudományok Osztálya Természetrajzi Alosztály, Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya tagjaként került be az Akadémiára.

Király Béla vezérezredes (1912–2009) az MTA külső tagja, az 1956-os forradalom és szabadságharc nemzetőrségének főparancsnoka, hadtörténész. A Ludovika elvégzése után, a II. világháborúban vezérkari tisztként szolgált. Király Béla 1930-tól 1956 novemberéig tartó katonai pályafutása során szolgált a fronton, majd a Honvédelmi Minisztérium Szervezési osztályán. 1946-ban őrnaggyá, 1949-ben vezérkari ezredessé léptették elő. Ő volt a Honvéd Akadémia alapító parancsnoka és az 1956-os forradalom és szabadságharc nemzetőrségének főparancsnoka. Emigrálását követően az USA-ban a Columbia Egyetemen tanult. 1959-ben az Egyesült Államok Hadseregének Parancsnoki és Vezérkari Akadémiája tiszteletbeli tagjává választotta. 1966-ban PhD-fokozatot szerzett (summa cum laude) a Columbia Egyetem történelem szakán. 1971-től a hadtörténelem professzora a New York-i Városi Egyetemen, a Brooklyn College-ban. Hazatérése után visszakapta vezérőrnagyi rendfokozatát. 1990. augusztus 3-tól vezérezredes. 1991-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a hadtudományok tiszteletbeli doktora címet adományozta neki. Tudományos munkáját tíz önálló kötet és számos közlemény fémjelzi. A magyar történelem nemzetközi megismertetése során az USA-ban általa indított könyvsorozatokban több mint 100 kötetet jelentetett meg, fő-

ként angol nyelven a magyar történelemről. 1960 és 1982 között tudatosan gyűjtött és beszerzett minden hadtudománnyal foglalkozó publikációt. A könyvgyűjtemény nagysága 1990-re elérte a 6000 kötetet. Hazatelepülésekor a könyvtárát is magával hozta, és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemnek adományozza 1998-ban. Kimagasló tudományos tevékenységének elismeréseként 2004 márciusában az MTA külső tagjává választotta.

M. Szabó Miklós altábornagy (1942–2021) az MTA rendes tagja, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem volt rektora, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem rector emeritusa, a Magyar Királyi Honvéd Légierő és a katonai felsőoktatás történetének kutatója, hivatásos honvédtiszt, hadtörténész. 1956 augusztusában kezdte meg középiskolai tanulmányait a mátyásfüldi II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskolában. Az iskola 1957-ben a hűvösvölgyi laktanyába költözött át. A Rákóczi Ferenc Gimnáziumban érettségizett 1960-ban. Ezt követően az Egyesített Tiszti Iskolán tanult gépkocsizó lövész szakon, ahol 1964-ben kitüntetéses oklevéllel végzett. Szintén ebben az évben szerzett földrajztanári diplomát a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, jeles minősítéssel. 1969-ben felvételt nyert a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiára (ZMKA), amit 1972-ben fejezett be jeles eredménnyel. 1973-tól az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar kiegészítő képzésén történelem szakon volt hallgató, ahol 1976-ban szerzett diplomát. Hivatásos katonaként első állomáshelye Egerben volt 1964-ben. 1967-től a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán szolgált, a hadtörténelmi tanszék oktatója lett. 1977-től 1964-ig a ZMKA Hadművészet Története Tanszékének tanszékvezető-helyettese, majd 1981-től tanszékvezetője. 1984-től a ZMKA parancsnokhelyettese 1989-ig, majd ettől az évtől a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola parancsnoka 1991-ig, ami később Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolára változott. 1991-től 1996-ig a ZMKA parancsnoka, majd annak Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmé válásától, 1996. szeptember 1-jétől tizenegy éven át rektora. Nevéhez fűződik a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia átalakítása Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmé. 1977-től az ELTE bölcsészdoktora, majd 1981-ben a hadtudományok kandidátusa címet és 1987-ben doktori címet (hadtudományok doktora) szerzett. 1988-ban egyetemi tanárrá nevezték ki, majd a ZMKA-n tanított. *2001-től az MTA levelező tagja, 2007-től pedig annak rendes tagja.* Az MTA 1986-ban létrehozott Hadtudományi Bizottságának egyik első tagja volt. *Az MTA IX. osztály elnökhelyettese volt.* M. Szabó Miklós altábornagy kutatásai a magyar katonai felsőoktatás, illetve a Magyar Királyi Honvéd Légierő történetére irányultak. *Fő kutatási*

területei a Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti és szervezeti fejlődése, valamint részvétele a II. világháborúban (1930–1945), illetve a magyar katonai felsőoktatás története a II. világháború után. Főbb könyvei ebben a témában: „A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban”, illetve „A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti, technikai, szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938–1945” továbbá „Magyar Királyi Honvéd Légierő: 1938–1945.” és „A magyar katonai repülés története: 1938–2008”.⁸⁷ Számos könyvet írt a katonai felsőoktatásról.⁸⁸ A hadtudományban elért eredményeiért, munkásságáért többszörösen kitüntették.

Megemlíthető továbbá, mint katona-akadémikus, az *olasz Maggiorotti, Andrea Leoni mérnök táborszernagy* (1860-1940) is, aki – miután mérnöki diplomát szerzett a Milánói Műszaki Egyetemen – a katonai közúti közlekedés, a katonai repülés és a katonai műszaki támogatás szakavatott szakértője volt. Első szolgálati helye az olasz vasúti dandár volt, később a Torinói Katonai Akadémia parancsnoka lett, majd az első világháború kitörésekor előbb a gépkocsizó szolgálat parancsnoka, azután a torinói repülési szolgálaté.⁸⁹ Mivel irodalmi munkássága során a magyar várak történetét is feldolgozta, az MTA tagjai közé fogadta, és így a kiállításon is szerepel.

A katona-akadémikusok köre bővebb, mint 26 fő. Ugyanis a kiállítás szervezői – alapos, többoldalú, többlépcsős mérlegelést követően – csak azokat a tudós katonákat jelenítették meg a kiállításon, akik több mint 10 évig voltak katonák, és más szempontoknak is megfeleltek. Mégis, megemlíthető néhány további katona akadémikus neve is, akik – a tudatos kiválogatás miatt – nem kerültek be a kiállításon

⁸⁷ M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 328 p.; M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti, technikai, szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938–1945, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.; Magyar Királyi Honvéd Légierő: 1938–1945, Zrínyi Kiadó, Budapest, 314 p.; A magyar katonai repülés története: 1938–2008 (társszerző: Szabó József), Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008. 112 p.

⁸⁸ A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. 271 p.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007. 250 p. ; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története: 1961–1969, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008. ; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1970–1979; Zrínyi, Bp., 2010. ; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989; Zrínyi, Bp., 2011. M. Szabó Miklós–Oroszi Antal: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1990–1996; Zrínyi, Bp., 2012. ; Fekete István – M. Szabó Miklós: A katonai repülőszakember-képzés Szolnokon, 1967–1996.

⁸⁹ Padányi József: A Magyar Tudományos Akadémia külső tagja: Leone Andrea Maggiorotti táborszernagy Hadtudomány, 2025. évi 35. évf. 2. szám 90. o.

ismertetett 26 fő közé: *Kisfaludy Sándor őrnagy*, költő és öccse, *Kisfaludy Károly főhadnagy*, író-költő és az *osztrák Rudolf Ferenc Károly József főherceg altábornagy*, trónörökös, vagy a műszaki tiszt, *Zách János Ferenc ezredes*.⁹⁰

2. A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai című kiállítás

Az MTA alapításának 200. évfordulójára rendezett időszak kiállítás 2025. október 15. – december 30. között volt megtekinthető a Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Campus, NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari Könyvtárban, ahol a 26 katonatudós portréján kívül 42 értékes könyvtári dokumentumot – kuriózumnak számító kéziratokat – is bemutatott.

Az MTA Könyvtár és Információs Központ, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtár, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár anyagát felhasználva a kiállítást az Alapítvány a Magyar Hadi Történetírásért, az MTA Hadtudományi Bizottság, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Ludovika Történelmi Kutatóműhely és a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár közösen rendezte.

A rendezők a 26 katonatudós legértékesebb tudományos publikációinak címét tartalmazó tablókat is kifüggesztették a kiállítás folyosóján.

⁹⁰ Nem kerültek be a kiállításon ismertetett 26 katona akadémikus közé: az *osztrák Rudolf Ferenc Károly József főherceg altábornagy*, trónörökös, aki a Mathematikai és Természettudományok Osztálya tagja volt. Rudolf főherceg publikációi: *Der österreichische Adel und sein konstitutioneller Beruf* (Az osztrák nemesség és alkotmányos hivatása), München, 1878.; *Fünfzehn Tage auf der Donau* (Tizenöt nap a Dunán), 1878.; *Orientreise* (Utazás Keleten), 1881.; *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben* (vagy *Trónörökösmű*). Rudolf írásai megjelentek a *Cabanis* (Journal für Ornithologie) nevű vadászlapban és 1878-1886 között a Bécsi Ornitológiai Társaság közlönyében. Cikkeket írt a magyar Vadászati Érdekeink, valamint a német nyelvű *Hugo's Jagd-Zeitung* és a *Der Zoologische Garten* című lapokba. Politikai írásai nagy számban a *Neue Freie Presse* és a *Neues Wiener Tagblatt* hasábjain jelentek meg. Útirajzai a *Neuen Illustrierten Zeitungban* lettek kiadva (Néhány nap Korfun és néhány óra Albániában – *Einige Tage in Korfu und einige Stunden in Albanien*, 1884). Két könyve *Úti rajzok és a Spanyolországi utazás* töredékesen maradt fenn hagyatékában. *Kisfaludy Sándor őrnagy*, költő és öccse, *Kisfaludy Károly főhadnagy*, író-költő (1830) – az első két rendes tag – akik a Nyelvtudományi Osztályban tevékenykedtek. *Zách János Ferenc ezredes*, műszaki tiszt, mechanika tanár, csillagász Bécsben végezte el a katonai-műszaki akadémiát. Ezután az osztrák hadseregben szolgált, ott végzett földmérési munkálatokat.

2. számú ábra. „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című, az MTA Könyvtár és Információs Központja és a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Egyetemi Központi Könyvtára közös kiállításának megnyitója⁹¹

Az utolsó katona akadémikus, M. Szabó Miklós altábornagy, az MTA rendes tagja, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem volt rektora, hadtörténész, légierő-kutató életútjáról – a kiállítás részeként – több vitrinben elhelyezett tárggyal emlékeztek meg.

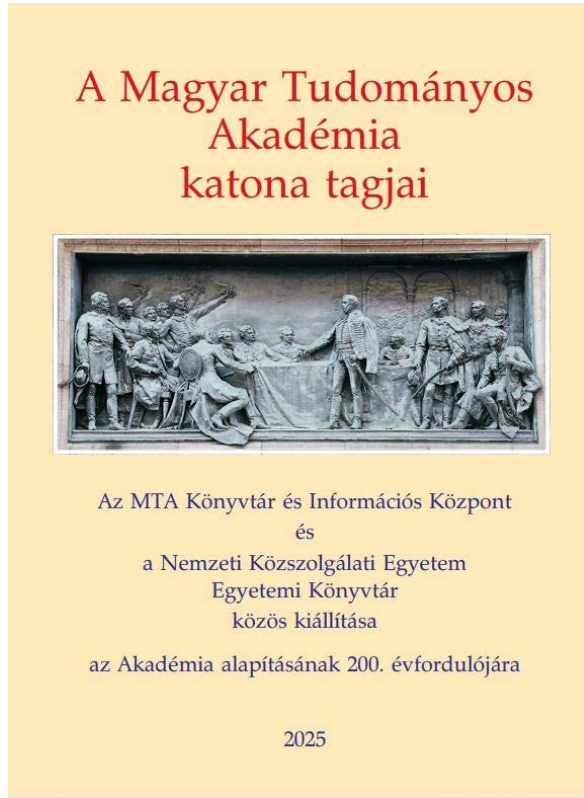
3. A kiállítás katalógusa, „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiadvány

A katonatudósok részletes életrajzát „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiadvány – múzeumi katalógus – tartalmazza, melyet dr. Hausner Gábor alezredes, hadtörténész szerkesztett.

Prof. dr. Padányi József az MTA IX Hadtudományi Bizottság volt elnöke, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai-Műszaki Doktori Iskola iskolavezetője, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke írta „A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai” című kiadvány –

⁹¹ <https://www.uni-nke.hu/hirek/2025/10/16/harczas-nemzet-voltunk-vitez-nemzet-vagyunk>

múzeumi katalógus – bevezető tanulmányát. A bevezető tanulmány címe: „Katona akadémikusok a Magyar Tudományos Akadémián.”⁹²

3. számú ábra. A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai című kiadvány, a kiállítás katalógusa⁹³

Összegzés

A huszonhat kiállításon bemutatott katona akadémikus között van huszártiszt, tüzértiszt, mérnök- és műszaki tiszt, hadtörténész, zoológus,

⁹² Padányi József: Katona akadémikusok a Magyar Tudományos Akadémián. In: Hausner, Gábor (szerk.) A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai Budapest, Magyarország: Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (2025) pp. 1–11., 11 p.

⁹³ Hausner Gábor (szerk.): A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai: Az MTA Könyvtár és Információs Központ és a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár közös kiállítása az Akadémia alapításának 200. évfordulójára. Kiállítási katalógus. Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest. 2025. ISBN 978-963-498-720-8; Borító: https://real-eod.mtak.hu/20325/1/BORITO_MTA.pdf

műfordító, filozófus, őstörténész, matematikus és nyelvész is. Akadt a nemesi testőrségnél szolgálatot teljesítő – egyúttal ott felsőfokú katonai tanulmányokat folytató – akadémikus is. Közös bennük, hogy életük egészét, vagy annak meghatározó részét a katonai szolgálatnak szentelték. Tudományos teljesítményük elismeréseként pedig az MTA levelező, rendes vagy tiszteleti tagjaivá választotta őket. Az első katona akadémikusok 1741-től a császári-királyi haderő *magyar ezredeiben* (32., 33. 34., 37. gyalogezered stb.), vagy a *magyar csapatnemnek nevezhető huszárság-nál* szolgáló tisztek voltak. Számos katona akadémikus rendelkezett mérnöki és műszaki végzettséggel, iskolázottsággal vagy volt a főszállás-mesteri törzs tagja. Sokan érkeztek a technikai fegyvernemek – pl. tűzér-ség – soraiból, vagy kutatták ezek történetét. Kiemelkedik a katona aka-démikusok közül Hollán Ernő hadmérnök altábornagy, aki a védelmi szfé-rához sok szálon kötődő technikai-logisztikai területtel, vasúti hidakkal, vasútépítéssel foglalkozott. A bemutatott katona akadémikusok egy része tevélegesen foglalkozott a honvéd tisztképzés kérdéseivel is.

Összességében a kiállítás üzenete az is lehet: a múlt kötelez. Szük-ségszerű, hogy az idén 200 éves MTA katona akadémikusainak sora a jövőben folytatódjon.

Források

A hadmérnök, akinek a vasúti közlekedési hálózatot köszönhetjük <https://www.origo.hu/tudomany/2024/01/hollan-erno-hadmernok-200-eve-szuletet> (2024. január 13.)

A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 <https://real-eod.mtak.hu/7573/1/AMTATagjai1825-2002.pdf> (2024. január 13.)

Ács Tibor: Hadtörténetírásunk históriájához - Az első hivatásos magyar hadtörténész: Lakos János életműve. Hadtörténeti Közlemények, 2015. évi 4. sz. 1092. o.

Ács Tibor: Korponay János honvéd ezredes, az MTA legfiatalabb kato-natagja. Hadtudomány 11. (2001) 3. 92–102.

Asbóth Lajos: Az Észak-amerikai polgárháború története Budapest, 1875.

B. Nagy Péter: Katona tudósok – tudós katonák. Emlékezés Hollán Ernőre https://puskashirbaje.hu/pdf/B_Nagy_Peter_%20Emleke-zes_Hollan_Ernore.pdf

Baritz György (ford.): Cornelius Tacitus munkái. I. kötet. Bécs, 1822.

Dr. Klinghammer István – Dr. Jankó Annamária – Dr. Suba János: A magyar katonai térképészet 100 éve (1919–2019) Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019. 55. o.

Dr. Nemes József: Hollán Ernő - Vas vármegye műszaki nagyjai. Szülőföld Könyvkiadó Kft., 2017.

Dr. Ungvár Gyula (szerk.): Szemelvények a magyar haditechnikai fejlesztés történetéből. ZMNE, Budapest, 2010. 82. o.

Dr. Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a magyarországi lóversenyes megalapítása Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 11. évfolyam 1904. 2. o.

Duka Tivadar: Adalék Kőrösi Csoma Sándor életiratához Budapesti Szemle, 1864.

Egy hős hadmérnök emlékezete: Hollán Ernőt méltatták
<https://hely.hu/hirek/egy-hos-hadmernok-emlekezete-hollan-ernot-meltattak/>

Fekete István – M. Szabó Miklós: A katonai repülőszakember-képzés Szolnokon, 1967–1996.

Gazda István: Széchenyi napjai. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 1991. 166 o. ISBN: 9635558023

Gyalókay Jenő: A magyar katona I–II. Budapest. 1933. (Berkó István-nal és Pilch Jenővel);

Gyalókay Jenő: Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása 1849 tavaszán. Budapest. 1931.

Gyalókay Jenő: Az erdélyi hadjárat 1849 nyarán. Budapest. 1938.

Habsburg-Lotaringiai József Ágost főherceg, tábornagy: A világháború amilyenek én láttam. 1914 július 31.–1915 május 25., 1-7.; közrem. Rubint Dezső; MTA, Budapest, 1926–1934.

Hausner Gábor (Szerk.): A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (2025) ISBN: 9789634987208

Hausner Gábor (szerk.): A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai: Az MTA Könyvtár és Információs Központ és a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Egyetemi Könyvtár közös kiállítása az Akadémia alapításának 200. évfordulójára. Kiállítási katalógus. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest. 2025. ISBN 978-963-498-720-8

Hollán Ernő: Richard Gelich katonai levelei. Budapesti Szemle, 1867.

Hollán Ernő: A Dráva-hajózásról. – A magyar északi vasútról. Pesti Hírlap, 1861.

Hollán Ernő: A hazai vasút-hálózat kiegészítéséről, különösen az alsóbb rendű vasutakról. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1870.

Hollán Ernő: A keleti vaspálya köréből. Pesti Napló, 1857–1858.

Hollán Ernő: A magyar kir. honvédség, a modern hadseregszervezés szempontjából tekintve. A Ludovika Akadémia Közlönye, 1876.

Hollán Ernő: A vasutak keletkezése s általános elterjedése felett. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értesítő, 1862.

Hollán Ernő: Az erdélyi vasút ügyében. – Országos vasutak. Pesti Hírlap, 1862.

Hollán Ernő: Az olcsó vasutakról. Pest, 1865.

Hollán Ernő: Az újabb szerkezetű vasúti hidakról, különösen a rács-rendszeréről. Akadémiai Értesítő. A Matematikai és Természettud. Oszt. Közlönye, 1859. 323–353. p.

Hollán Ernő: Az újabb szerkezetű vasúti hidakról, különösen a rács-rendszeréről. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai Értesítő, 1859.

Hollán Ernő: Emlékbeszéd Tóth Ágoston I. tagról. MTA Emlékbeszédek. Bp., 1889.

Hollán Ernő: Emlékirat a pest-miskolczi egyenes vasút ügyében. – Emlékirat az esztergomnána-oderbergi vasút ügyében. Pesti Hírlap, 1863.

Hollán Ernő: Értekezés a magyar védelmi rendszer megállapításáról. Pesti Hírlap, 1867.

Hollán Ernő: Földcsövezés, drainage Magyarországon. Kelet Népe, 1856.

Hollán Ernő: Horvát-szlavón közlekedési ügyek. Magyar Sajtó, 1862.

Hollán Ernő: Károly főherceg mint katonai író. Hadtörténelmi Közlemények, 1890.

Hollán Ernő: Magyarország forgalmi szükségletei s a vasútügyek újabb kifejlődése. Pest, 1864.

Hollán Ernő: Magyarország vasúthálózatának rendszere. Wien, 1856.

Hollán Ernő: Mértan alapvonalai tudományosan rendszerítve a magyar felsőbb tanodák használatára alkalmazva. I–III. füz. Bécs, 1854.

Hollán Ernő: Vasutak Magyarországon. Magyar Sajtó, 1855.

Irmédi-Molnár László: Kőszeghi Mártony Károly Soproni Szemle, 1960. XIV. Évfolyam 4. Sz.

Jáky József: Kőszeghi Mártony Károly – Az első magyar földnyomáskutató emlékezete Vízügyi Közlöny, 1933.

Kápolnai Pauer István főbb publikációi: Magyarország hadászati védelme. Pest, 1867.

Katona akadémikusok a Magyar Tudományos Akadémián [https://real-eod.mtak.hu/20325/2/MTA-tagok KATALOGUS.pdf](https://real-eod.mtak.hu/20325/2/MTA-tagok_KATALOGUS.pdf)

Kenyeres Dénes alezredes emlékiratai a műszakiokról. I. Asbóth Lajos honvéd ezredes tettei a szabadságharcban <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/download/3254/2498>

Kiss Károly. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MuMaTu-a-mult-magyar-tudosai-1/kiss-karoly-343F/alkoto-evtized-18371848-3477/>

Kiss Károly: Hadi alapszabályok gyűjteménye. Tudományos Gyűjtemény 1839. V. 33–44., XI. 80–91., 1841. VIII. 51–61.

Kiss Károly: Hadi földképekről és tervrajzokról. Felső-magyarországi Minerva 1836. 16–47.

Kiss Károly: Hadi műszavak. Matematikai Műszótár. Pest, 1834.

Kiss Károly: Hadi Műszótár. Pest, 1843.

Kiss Károly: Hadi történetek. Felső-magyarországi Minerva 1830. 49–64., 190–204.

Kiss Károly: Hadtudományi címszavak. Egyetemes Magyar Encyclopedia. I–II. Pest, 1859., 1860.

Kiss Károly: Hadtudományi címszavak. Közhasznú Esmeretek Tára. I–II. Pest, 1831.

Kiss Károly: Károly főherceg: A stratégia elvei az 1796-ki németországi hadjárat előadásával felvilágosítva. I–III. Pest, 1861., 1862., 1863.

Korponay János: Hadi földírás, I–II. (Pest–Kecskemét, 1845–1848)

Kovács Lilla: Harcias nemzet voltunk, vitéz nemzet vagyunk <https://www.uni-nke.hu/hirek/2025/10/16/harcias-nemzet-voltunk-vitez-nemzet-vagyunk>

Kőrösi Csoma Sándor Budapesti Szemle, 1898.

Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai Budapest, 1885.

Kőrösi Csoma Sándor útja Közép-Ázsiában Vasárnapi Ujság, 1885.

Kőszeghy-Mártony Károly: Versuche über den Seitendruck der Erde. Wien, 1828; Kőszeghy-Mártony Károly: Beschreibung eines Rettungssapparat (Mentőberendezés leírása). Wien, 1833.

Lakos János báró. Arcanum. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/I-940D4/lakos-janos-baro-94381/>

M. Szabó Miklós – Szabó József: A magyar katonai repülés története: 1938–2008, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008. 112 p.

M. Szabó Miklós: A magyar katonai felsőoktatás története 1947–1956, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004. 271 p.

M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987. 328 p.

M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvéd Légierő elméleti, technikai, szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása 1938–1945, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999.

M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007. 250 p.

M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története: 1961–1969, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1970–1979; Zrínyi, Bp., 2010.

M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1980–1989; Zrínyi, Bp., 2011.

M. Szabó Miklós–Oroszi Antal: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1990–1996 Zrínyi, Bp., 2012.

Magyar Királyi Honvéd Légierő: 1938–1945, Zrínyi Kiadó, Budapest, 314 p.

Mészáros Lázár: A katonaságról. A Magyar Tudós Társaság levelező tagi székfoglaló értekezése 1845. Közreadta Ács Tibor. Budapest, 1979.

Mészáros Lázár: A szederfa tenyésztésének s kezelésének módja Olaszországban I–II. rész Magyar Gazda, 1842. szeptember 25-i és 29-i szám.

Mészáros Lázár: Alaprajza egy felállítandó magyar katonai főtanodának. Budapest, 1848.

Mészáros Lázár: Az eddigi országos haditanáccsal egyesült királyi hadügyminisztérium rendelkezési terve. Budapest, 1848.

Mészáros Lázár: Javaslat, mint lehetne a jelenlegi újoncozási rendszert javítani, tekintettel az újabban kifejlődött alkotmányos viszonyokra. Budapest, 1848.

Mészáros Lázár: Terv a felállítandó magyar katonai főtanoda tárgyában. Közlöny, 1848. december 11. (184.) sz. 870–872., december 12. (185.) sz. 875–876.

Padányi József – Balla Tibor: Műszaki kiválóságok: Hollán Ernő Műszaki Katonai Közlöny 2021. évi 31. évf. 3. sz. 33–47. o.

Padányi József: Katona akadémikusok a Magyar Tudományos Akadémián. In: Hausner, Gábor (szerk.) A Magyar Tudományos Akadémia katona tagjai Budapest, Magyarország: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (2025) pp. 1–11., 11 p.

Papócsi László: Széchenyi és a magyar lótenyésztés Állattenyésztés és Takarmányozás, 1991. 40. évfolyam, 6. szám, 483. o.

Pilch Jenő (szerk.): A hírszerzés és kémkedés története Budapest, 1936.

Pilch Jenő: A modern aviatika, a légi járművek szereplése a világháborúban Budapest, 1917.

Rónai-Horváth Jenő: A huszárság keletkezése és fejlődése a múlt század végéig. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1894.

Rónai-Horváth Jenő: A hadművészet kifejlődése a magyar nemzetnél. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1879–1880.

Rónai-Horváth Jenő: A hadtudomány viszonya a többi tudományokhoz. Uo. 1881. (Értekezések a matematikai tudományok köréből VIII. 11. Székfoglaló.)

Rónai-Horváth Jenő: A kartácslövegek harczászati alkalmazásáról. Uo. 1873. (Németül. Uo. 1873.)

Rónai-Horváth Jenő: A magyarországi várak a XVI. és XVII. században. in: A Ludovika Akadémia Közlönye 1874.

Rónai-Horváth Jenő: A morvamelléki hadgyakorlatok 1884-ben. Harcászat I–II., Bp., 1884.

Rónai-Horváth Jenő: Az 1526. évi mohácsi hadjárat. Uo. 1889. (Különnyomat a Hadtörténelmi Közleményekből.)

Rónai-Horváth Jenő: Az egyetemes hadtörténelem vázlata Bp., 1885,

Rónai-Horváth Jenő: Az újabbkori hadviselés történelme. A m. kir. honvédségi Ludovika-Akadémia felsőbb tiszti tanfolyama számára. Bp., 1891.

Rónai-Horváth Jenő: Gróf Zrinyi Miklós hadtudományi munkái. Bp, 1891,

Rónai-Horváth Jenő: Honvéd-kézikönyv. (Oktató levelek.) 1867. Négy rész. (I. Szolgálati szabályzat, II. Harczászat, III. Tábori utasítások, IV. Földmértan. Az V. részt: Fegyvertan, gróf Pongrácz Károly írta. Pest, 1868.)

Rónai-Horváth Jenő: Magyar Hadi Krónika I–II., Bp., 1896.

Rónai-Horváth Jenő: Magyarország hadászati védelme észak vagy keletről jövő támadás ellen. Uo. 1867. térképpel. (Ism. Honvéd 2. sz.) Harczászat. Bpest, 1873.

Sebők István – Láris Ferenc: Martin Lajos hadmérnök akadémikus munkássága Katonai Logisztika, 2016. évi 2. szám 112. o.

Soós István: Az állami lótenyésztés 1-2. rész História 2005. évi 1-2. szám 50. o.

Széchenyi István: A lovak neveléséről és nemesítéséről, különös tekintettel Magyarországra. Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat, Bécs, 1818.

Széchenyi István: Lovakról, Pest, 1828; pp. 51.

Széchenyi István: Néhány szó a lóverseny körül, Pest, 1838; 64–65. old.

Tárcay.: Bárány Lakos János (1776–1843) In: Hadtörténelmi Közlemények 1928. évfolyam 29. kötet. Budapest, 1928. 205.

Teszler Vendel: A tudás nemzetvédelmi erő – akadémikusok a haza szolgálatában <https://honvedelem.hu/hirek/a-tudas-nemzetvedelmi-ero-akademikusok-a-haza-szolgalataban.html>

Tóth Ágoston: A földkép-készítés jelen állása, a mint az képviselve volt az antwerpeni kiállításon. Pest, 1871, MTA. 26 p.

TV10 Katona akadémikusok – „A Magyar Tudományos Akadémia katonai tagjai” című kiállítás <https://www.youtube.com/watch?v=V-iEA8Hy1A8>

Vághó Ignác honv. szds.: József főherceg emlékezete, Budapest, 1905.

Gróf Széchenyi István beszédei - A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából össze-gyűjtötte és jegyzetekkel kísérté Zichy Antal. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Társulat, 1887.